

บทที่ ๑

ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับสถาบันสงฆ์ในสังคมไทย

ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์

ก. ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีสถาบันพระมหากษัตริย์ติดต่อกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบไปบ้างแต่ก็ยังคงความสำคัญของตัวสถาบันเอาไว้ไม่ขาดสาย โดยเริ่มจากการที่พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะหัวหน้าครอบครัวเป็น "พ่อเมือง" "พ่อขุน" ซึ่งเป็นบิดาของคนทั่ว ๆ ไป อันเกิดจากความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นต่อกันในกลุ่มคนที่มีจำนวนไม่มากนักในสมัยสุโขทัย^๑ ความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันเป็นพิเศษแบบคนไทย วิธีการปกครองก็คือเอาลักษณะการปกครองวงศ์สกุลเป็นหลัก ตั้งแต่สมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์จนถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหง ต่อมาอาณาจักรมั่นคงขึ้น ก่อปรกับอิทธิพลของพุทธศาสนาเริ่มมีบทบาทมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างประมุขหรือผู้ปกครองกับประชาชนก็เริ่มเปลี่ยนไปเป็นลักษณะของ "จักรพรรดิราช" ซึ่งขยายอำนาจโดยใช้ธรรม พระมหากษัตริย์ก็เป็น "ธรรมราชา" มีฐานะยิ่งใหญ่กว่า "พ่อขุน" โอกาสที่จะใกล้ชิดกับประชาชนก็ไม่เหมือนเดิม^๒ จนถึงสมัยอยุธยาฐานะของพระมหากษัตริย์ก็เริ่มเปลี่ยนเป็น "ราชา" คือผู้ปกครองแผ่นดินที่มีอำนาจสูงสุด เป็นผู้ปกป้องกันชนทั้งหลายในยามสงครามและปกครองประเทศให้สงบในยามสันติ ดังปรากฏในกฎหมายลักษณะอาญาหลวง พ.ศ. ๑๙๐๓ ว่า "...พระเจ้าอยู่หัว

^๑ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, สถาบันพระมหากษัตริย์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมาคมนักสังคมศาสตร์, ๒๕๑๙), หน้า ๑-๓.

^๒ณรงค์ พ่วงพิศ, ประวัติศาสตร์ไทย ๓ : ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๓), หน้า ๒๙-๓๐.

ผู้ดำรงพระธรรมมีพระคุณนั้นอนันต์ เป็นขอบขัณฑ์กันสรรพไทย ดังเขาจักรวาลอันกันแผ่นดินไว้
มิให้เหลวไหลไปได้..."^๑ กอปรกับอาณาจักรทางตอนกลางของไทยในปัจจุบันมีการคลุกคลี
กับพวกขอมเป็นเวลานาน จึงได้รับอิทธิพลทางด้านระเบียบประเพณีของพวกขอม เกี่ยวกับ
"ลัทธิเทวราช" ที่ถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นเทพเจ้าไม่ใช่มนุษย์ธรรมดา^๒ แต่พระมหากษัตริย์
ไทยก็ได้เป็นสมมติเทพอย่างแท้จริงเพราะสังคมไทยยังมีความผูกพันกันในระบบครอบครัวมา
เนิ่นนาน แม้จะอยู่ในฐานะใดก็ตามพระมหากษัตริย์ก็ยังมีฐานะเป็นผู้นำของสังคมอยู่ดี นอกจากนี้
อิทธิพลของพุทธศาสนาก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยไม่หลุดลอยไปจาก
ประชาชนและมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันมาตลอด^๓

ข. พระราชอำนาจและหน้าที่ของพระมหากษัตริย์

พระมหากษัตริย์จะทรงอยู่ในฐานะประมุขของแผ่นดินที่มีพระราชอำนาจสูงสุดใน
แผ่นดิน และมีภารกิจที่สำคัญพอสรุปได้ ๔ ประการคือ

๑. การปกป้องคุ้มครองไพร่ฟ้าประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข โดยพระมหากษัตริย์
ต้องประพฤติและปฏิบัติธรรมตลอดจนดูแลทุกข์สุขของราษฎร ตั้งแต่การปราบปรามโจรผู้ร้าย
ตัดสินคดี ตลอดจนเรื่องการทำมาหากิน โดยเฉพาะสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมที่อาศัย
วิถีธรรมชาติเป็นปัจจัยการผลิตจึงเกิดพระราชพิธีต่าง ๆ เกี่ยวกับการเกษตร เช่น พระราชพิธี
ไถ่น้ำ, พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ, พระราชพิธีพืชมงคล และการจัดพระราชพิธี
ระงับโรคภัย เช่น พระราชพิธีอาพาศพินาศ ฯลฯ

^๑ กฎหมายลักษณะอาญาหลวง ข้อที่ ๑๐๔ อ้างถึงใน จิตร ภูมิศักดิ์, โองการแข่งน้ำ
และข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา (กรุงเทพมหานคร : ดวงกมล, ๒๕๒๔),
หน้า ๑๓๔.

^๒ ม.ร.ว.ศิกฤทธิ ปราโมช, สถาบันพระมหากษัตริย์, หน้า ๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔-๓๐.

๒. การอุปถัมภ์พุทธศาสนาให้มั่นคงถาวร^๑ เพราะพระมหากษัตริย์ไทยจะต้องทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกที่ทำหน้าที่ทำนุบำรุงพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ เช่น การบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม, การสร้างพระพุทธรูป, การทำบุญตามโอกาสต่าง ๆ ฯลฯ

๓. การป้องกันพระราชอาณาจักร เพื่อรักษาเอกราชและอธิปไตยเหนือดินแดนที่มิอำนาจอยู่ ด้วยการเตรียมพร้อมในการรับศึก และการแผ่ขยายอิทธิพลของพระมหากษัตริย์ไปให้กว้างขวางขึ้น

๔. รักษาศิลปวิชาการทั้งปวงของชาติเอาไว้ทั้ง วรรณคดี จิตรกรรม ภูมิภาครรมดนตรี นาฏศิลป์^๒ ฯลฯ

นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์ยังทรงเป็นเจ้าของหรือ ผู้ถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินทั้งหมดในพระราชอาณาเขต ตลอดจนทรงมีอำนาจอาญาสิทธิ์เหนือชีวิตคนทั้งหมดในพระราชอาณาเขต เพราะพระองค์ทรงมีฐานะดุจสมมติเทพ การใช้พระราชอำนาจดังกล่าวไม่มีข้อจำกัดที่แน่นอน พระมหากษัตริย์จึงมีอำนาจในการทำสงคราม สร้างพระราชไมตรี ลงโทษ ให้อภัยโทษ ออกกฎหมาย^๓ ฯลฯ

^๑วันทณีย์ ส่งศิริ, "การขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๕), หน้า ๕-๗ และ นฤมล ชีววัฒน์ "พระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔) หน้า ๗๗-๗๘.

^๒ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, สถาบันพระมหากษัตริย์, หน้า ๒๘.

^๓วันทณีย์ ส่งศิริ, "การขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว", หน้า ๕-๗. และ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์สังคมไทยสมัยโบราณก่อนศตวรรษที่ ๒๕ (กรุงเทพมหานคร : เรื่องศิลป์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๔๒. และ วรียา ศิวะศรียานนท์, และทวีวัฒน์ บุณศรีกรวิวัฒน์, บุคลิกภาพและลักษณะของคนไทยในทศวรรษของชาวตะวันตกสมัยอยุธยา-พ.ศ. ๒๔๗๕ (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๕๖-๕๗.

ค. พระมหากษัตริย์กับสังคมศักดินา

สังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นต้นมาเป็นสังคมศักดินา "ศักดินา" เป็นเครื่องกำหนดสิทธิและหน้าที่ในสังคม ดังนั้น บุคคลในสังคมไทยจึงถูกแบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ ที่พอจะสรุปออกได้เป็น ๒ ชั้น คือ

๑. ชั้นปกครอง คือ พระมหากษัตริย์, พระบรมวงศานุวงศ์, ขุนนาง, ข้าราชการ
๒. ชั้นถูกปกครอง คือ ไพร่, ทาส

การกำหนดชนชั้นดังกล่าว เป็นการกำหนดตามกฎหมายศักดินา ที่กำหนดให้ผู้มีศักดินาสูงย่อมต้องมีอำนาจและสิทธิสูงกว่าผู้มีศักดินาน้อยกว่า ทำให้เกิดการควบคุมผู้คนเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง เช่น การเกณฑ์ไพร่พลเข้ารับราชการ การเรียกคนเข้าประจำกรมกองรบในยามฉุกเฉิน, ป้องกันการจับกลุ่มชุมนุมเพื่อคิดกระด้างกระเดื่อง, ใช้เป็นหลักในการปรับโทษเมื่อมีการทำความผิด ฯลฯ การควบคุมผู้คนดังกล่าวทำให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจขึ้น เพราะแรงงานมีความสำคัญอย่างมากต่อภาวะการผลิตในอดีต ผู้มีศักดินาสูงย่อมจะพึงได้ผลประโยชน์มากกว่าผู้มีศักดินาดำ โดยไพร่อาจต้องทำการผลิตในที่ดินของมูลนายให้มูลนาย หรือเสาะแสวงหาของมีค่าให้มูลนาย ส่วนพระมหากษัตริย์ก็เรียกเก็บผลประโยชน์จากมูลนายอีกต่อหนึ่ง^๑ พระมหากษัตริย์จึงมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากสังคมศักดินามากกว่าชนชั้นอื่น ๆ ในสังคม

ง. การขึ้นครองราชสมบัติของพระมหากษัตริย์

ตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พบว่าการขึ้นครองราชสมบัติของพระมหากษัตริย์ไทยที่ผ่านมาและได้มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยตลอดนั้น อาจจะมีจำแนกได้เป็น ๕ ลักษณะ คือ

๑. การสืบราชสมบัติจากพ่อไปหาลูก
๒. การสืบราชสมบัติจากพี่ไปหาน้อง
๓. การที่ขุนนางมีอำนาจขึ้นมาแล้วสถาปนาตนเองขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์

^๑ ธีรรงค์ พ่วงพิศ, ประวัติศาสตร์ไทย : ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมืองไทย,

๔. การที่ขุนนางมีบทบาทในการสถาปนาพระมหากษัตริย์ให้ขึ้นครองราชสมบัติต่อไป^๑ โดยอาจทำการเลือกพระบรมวงศานุวงศ์องค์ใดองค์หนึ่งขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ หรือการช่วยเหลือพระบรมวงศานุวงศ์ขึ้นทำการชิงราชสมบัติ หรือขึ้นครองราชสมบัติ

๕. การสถาปนาอำนาจและการสืบราชสมบัติในกลุ่มพระราชวงศ์เองโดยการชิงราชสมบัติ^๒ ไม่ว่าจะเป็นการขึ้นครองราชสมบัติในลักษณะใดก็ตาม ผู้ที่ขึ้นครองราชย์ได้สำเร็จก็จะได้รับสถานภาพ และบทบาทของการเป็นพระมหากษัตริย์ไทย ที่มีอำนาจหน้าที่มากมายดังได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น

การที่พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะผู้นำในการปกครองที่มีอำนาจสูงสุดทั้งการเมือง เศรษฐกิจและสังคม หรือการเป็นเจ้าของชีวิต เจ้าแผ่นดินของอาณาจักรทั้งหมด หรือการมีอำนาจมากมายในทุก ๆ ด้านนั้น ทำให้ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าสังคมไทยในอดีตที่ผ่านมามีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของทุก ๆ ด้านตั้งแต่ด้านการปกครองบ้านเมือง การออกกฎหมาย เศรษฐกิจ ศาสนา จิตใจและศิลปวิทยาการในด้านต่าง ๆ ฯลฯ

แม้สถาบันพระมหากษัตริย์จะทรงมีพระราชอำนาจและมีสถานภาพตลอดจนฐานะที่สูงสุดในแผ่นดินดังกล่าวก็ตาม แต่ในสภาพความเป็นจริงของสังคมก็ยังมีกลุ่มชนในสังคมบางกลุ่มที่มีอำนาจและมีอิทธิพลในสังคมอยู่เช่นกัน เช่น กลุ่มเจ้านาย ขุนนาง ฯลฯ นอกจากนี้ ก็ยังมีระเบียบและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางสังคมที่เกิดจากอิทธิพลของพุทธศาสนาอีกด้วย สภาพความเป็นจริงดังกล่าวได้ทำให้ภาพพจน์ของพระมหากษัตริย์ที่ตื้นเขินควรจะต้อง "...เป็นศูนย์กลาง

^๑ วันทนี ส่องศิริ, การขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,

หน้า ๓๒-๓๗.

^๒ ถนอม อานามวัฒน์ และคณะ, ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ไทยถึงสิ้นอยุธยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๕๔.

แห่งความสามัคคี และองค์กรแห่งการกระทำของระบบในสังคมไทย... เป็นศูนย์กลางรวม
แห่งความศรัทธา สามัคคีและเผ่าต่าง ๆ ในแผ่นดิน...(เป็นผู้) ศรัทธาในศาสนาปฏิบัติธรรม
ด้วยบริสุทธิ์และเอาใจใส่เป็นชีวิตจิตใจ..."^๑

ความสำคัญของสถาบันสงฆ์

ก. ความสำคัญของพุทธศาสนาต่อสังคมไทย

พ. บุรีดีเออ อธิบายว่า ศาสนาเป็นสื่อทางสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง ที่ถูกจัดให้เป็น
โครงสร้างและในเวลาเดียวกันก็เป็นตัวกำหนดโครงสร้างในฐานะที่เป็นเงื่อนไขให้เกิดการ
รู้เห็นพ้องกันในเรื่องความหมายของเครื่องหมายต่าง ๆ และความของโลก ดังนั้น ศาสนาจึง
เป็นองค์กรที่ให้ความหมายชีวิต เป็นโครงความคิดที่ให้คำอธิบายทุกอย่างในความเป็นจริง
และเป็นโครงสร้างที่ทำให้ความขัดแย้งประสานกลมกลืนกันได้ ในด้านเกี่ยวกับสังคม ศาสนา
เป็นสัญลักษณ์ที่มีโครงสร้าง เพราะศาสนามีผู้ได้ก็โดยความสัมพันธ์กับตัวแปรอื่น ๆ ของสังคม
ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และครอบครัว^๒ ดังนั้น ศาสนาจึงมีส่วนในการกำหนด
โลกทัศน์ และค่านิยม ตลอดจนการแสดงออกต่าง ๆ หน้าที่ทางสังคมของศาสนาจึงมีความสำคัญ
ต่อการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของสังคมในอดีตที่ผ่านมาอย่างมากมาย"^๓

^๑ สะอาด ไชยวัฒน์, การศึกษาประวัติศาสตร์เปรียบเทียบงานธรรมทูตของโรมันคาทอลิก
กับโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : สุริยบรรณ, ๒๕๑๔), หน้า ๑๓.

^๒ ฟรังซ์วาร์ ฮูตาร์ท, ศาสนากับสังคมเอเชีย แปลโดย บัณฑิต อ่อนคำ และ เสรี
พงศ์ศิษ (กรุงเทพมหานคร : ปาจารย์สาร, ๒๕๒๔), หน้า ๑๐-๑๑.

^๓ เสรี พงศ์ศิษ, "ศาสนากับสังคม" (เอกสารแจกในโครงการส่งเสริมความรู้ทาง
สังคมวิทยาและมนุษยวิทยา ครั้งที่ ๓ ของแผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ วันที่ ๑๔-๓๐ เมษายน, ๒๕๒๕) (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๒๕), หน้า ๓-๔.

"พุทธศาสนา" ก็เป็นอีกศาสนาหนึ่งที่มิชอบดั่งกล่าว โดยเฉพาะกับสังคมไทยอย่างมาก อาณาจักรต่าง ๆ ในแหลมสุวรรณภูมิก่อนการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย ก็มีหลักฐานยืนยันว่ามีการรับเอาพุทธศาสนามานับถือตั้งแต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งอินเดีย ที่ได้ทรงกระทำสังคายนาครั้งที่สาม ณ เมืองปาฏลิบุตร ซึ่งเป็นระยะเดียวกันกับที่มีพระราชดำริเกี่ยวกับการส่งพระเถระนำพระไตรปิฎกของประเทศไทยออกประกาศพระพุทธศาสนาลัทธิหินยานอย่างเถรวาทที่พระองค์มีพระราชศรัทธา โดยทรงแบ่งออกเป็น ๔ สายด้วยกัน และสายที่มาสู่ประเทศไทยนั้นเป็นสายของ พระโสณเถระและพระอุตระเถระ พุทธศาสนาลัทธิหินยานอย่างเถรวาท เข้ามาตั้งศูนย์กลางที่จังหวัดนครปฐม^๑ ต่อมาในสมัยของพระเจ้าอรรณพธรรมมุนีแห่งอาณาจักรขอม ก็ได้มีการเผยแพร่พุทธศาสนาิกายมหายานจากอาณาจักรศรีวิชัยมายังอาณาจักรขอม และอาณาจักรลพบุรี และเมื่อมีการฟื้นฟูพุทธศาสนาิกายหินยานในลังกา พุทธศาสนาิกายหินยานก็เข้ามาเผยแพร่ที่เมืองนครศรีธรรมราชและเมืองเมาะตะมะ จนในที่สุดก็แพร่มาถึงอาณาจักรสุโขทัย พุทธศาสนาในช่วงดังกล่าวจึงเป็นพุทธศาสนาิกายหินยานลัทธิลังกาวงศ์ หลังจากนั้นเป็นต้นมาพุทธศาสนาิกายหินยานก็ได้ประดิษฐานในอาณาจักรไทยมาตลอดจนถึงปัจจุบัน^๒ และมีอิทธิพลต่อสังคมไทยหลายประการ

ข. หลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย

จากการที่สังคมไทยมีความผูกพันกับพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน จนมีอิทธิพลต่ออุดมการณ์ทางการเมืองและกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมซึ่งเป็นเครื่องช่วยรักษาระเบียบและสถานภาพของสังคมไทยให้คงอยู่^๓ หลักคำสอนของพุทธศาสนาได้อธิบายเรื่องราว, พฤติกรรมต่าง ๆ

^๑ สะอาด ไชยวัฒน์, การศึกษาประวัติศาสตร์เปรียบเทียบงานธรรมทูตของโรมันคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย, หน้า ๒.

^๒ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติสังคมไทยสมัยโบราณก่อนศตวรรษที่ ๒๕, หน้า ๗๔-๗๖ และ สะอาด ไชยวัฒน์, ประวัติศาสตร์เปรียบเทียบงานธรรมทูตของโรมันคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย, หน้า ๓.

^๓ เสรี พงศ์พิศ, ศาสนากับสังคม, หน้า ๑๙.

ของสัตว์โลกทั้งหลายว่าเป็นผลเนื่องมาจาก "กรรม" ทั้งสิ้น คำว่ากรรมนั้นได้มีการให้ความหมาย และคำอธิบายไว้มากมาย อาทิ เช่น

๑. แมกซ์ เวเบอร์ ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีเรื่องกรรมไว้ ๒ ประการ คือ
  - ก. กรรมเป็นตัวกำหนดฐานะของบุคคลในสังคมเพียงตัวเดียว ดังนั้น กรรมจึงถูกนำมาอธิบายและหาความชอบธรรมของความไม่เสมอภาคที่เป็นอยู่ของผู้ที่ยึดมั่น
  - ข. กรรมเป็นตัวกำหนดชีวิตและการหลุดพ้นในโลกหน้า^๑
๒. พุทธาสถิกขุ ให้ข้อเสนอว่า มนุษย์อยู่ใต้อำนาจกรรมและหมุนไปตามอำนาจของกรรมเก่าที่ได้ทำไว้ ในเวลาเดียวกันก็ทำกรรมใหม่เกิดขึ้น แล้วกรรมใหม่ก็กลายเป็นกรรมเก่าวนเวียนกันอยู่อย่างไม่รู้จบสิ้น ซึ่งเรียกว่า สังสารวัฏ เนื่องจากกรรมนี้จะติดตามตัวตนของแต่ละบุคคลอย่างไม่มีใครจะหนีไปให้พ้นได้^๒
๓. อุนทรภู์ ได้ยอมรับว่า อำนาจของบุญกรรมเป็นเครื่องกำหนดความเป็นไปของสรรพสิ่ง บุคคลแต่ละคนมีบุญกรรมประจำกาย ในขณะที่เดียวกันบุคคลแต่ละคนก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมซึ่งก็มีบุญกรรมประจำอยู่ด้วย^๓
๔. พุทธพจน์ที่เกี่ยวกับกรรม ก็มีมากมาย เช่น
  - ก. "สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน

---

^๑ชาลส์ เอฟ คายล์, ความเชื่อเรื่องพระศรีอารียั ลัทธิเถรวาทและสังคมไทย แปลโดย นาฏวิภา ชลิตานนท์ ใน ความเชื่อพระศรีอารียัและกบฏผู้มีบุญในสังคมไทย หน้า ๖๔ พรเพ็ญ อันตระกูล และ ฮัจฉราพร กมฺพพิสมัย; บรรณาธิการ. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, ๒๕๒๗)

^๒ สะอาด ไชยวัฒน์, ประวัติศาสตร์เปรียบเทียบงานธรรมทูตของโรมันคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย, หน้า ๕.

^๓ สมบัติ จันทรวงศ์, โลกทัศน์ของอุนทรภู์ (เอกสารสัมมนาประวัติศาสตร์สังคมสมัยต้น-กรุงเทพ จัดโดย ชมรมประวัติศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๑๗-๑๙ มกราคม ๒๕๒๔), (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔), หน้า ๑๖๙. (อ้างสำเนา)

- เป็นทายาทของกรรม
 ฆกรรม เป็นสิ่งกำหนด
 ฆกรรม เป็นเผ่าพันธุ์
 ฆกรรม เป็นที่พึ่งอาศัย
 กรรม เป็นตัวกำหนดจำแนกสัตว์ให้ทราบและประณีตต่างกัน"^๑
- ข. "ผู้ทำดีย่อมได้รับผลดี คือความสุขและความสำเร็จ
 ผู้ทำความชั่วย่อมได้รับผลชั่ว คือความทุกข์และความผิดหวัง
 อุเบมาเหมือนบุคคลหวานพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น"^๒
- ค. "สัตว์บางพวกกลับมาเกิดในโลกอีก พวกที่ทำบาปไปนรก พวกที่ทำดีไปสวรรค์
 พวกที่หมดอาสวกิเลส ปรีณิพพาน"^๓
- ง. "ไม่ว่าบนท้องฟ้า ไม่ว่าท่ามกลางสมุทร ไม่ว่าในหุบเขา ไม่มีแม้แต่แห่ง
 เดียว ที่ผู้ทำการชั่วอาศัยอยู่ จะหนีพ้นกรรมไปได้"^๔

ดังนั้น "กรรม" จึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับ สังสารวัฏ, ความทุกข์, ความสุข ทั้งโดยทาง
 ตรงและโดยทางอ้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น หากต้องการหลุดพ้นจาก สังสารวัฏ ซึ่งมี ความทุกข์
 ความสุข ก็สามารถทำได้โดยการนำหลักของ "กรรม" ไปปฏิบัติเช่นเดียวกัน โดยการปฏิบัติ
 ตามมรรค ๘ ฯลฯ

คนไทยที่นับถือพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจึงย่อมยอมรับเอาความเชื่อตาม
 หลักของพุทธศาสนาดังกล่าวมายึดถือและปฏิบัติตามตลอด อิทธิพลของหลักพุทธศาสนาในเรื่อง

^๑ นพดล พิมพภา, พุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาท (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย
 รามคำแหง, ๒๕๒๓), หน้า ๕๐-๕๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐-๕๑.

^๓ พุทธวจนะในพระธรรมบท, พิมพ์ครั้งที่ ๒. แปลโดย เสฐียรพงษ์ วรรณปก
 (กรุงเทพมหานคร : แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๔๕-๑๔๖.

^๔ เรื่องเดียวกัน; หน้า ๑๔๕-๑๔๖.

เกี่ยวกับ "กรรม" จึงเข้าแทรกซึมอยู่ในการดำเนินชีวิตตลอดจนความเชื่อของคนไทยเกือบทุกอย่าง คือ

๑. นำหลักความคิดเรื่อง "บุญ-กรรม" มาอธิบายความทุกข์ความสุขของมนุษย์ในทำนองที่ว่า ความทุกข์ ความสุขที่บุคคลประสบอยู่ในโลกนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจาก "กรรมดี" "กรรมชั่ว" ที่บุคคลนั้น ๆ ได้ประกอบไว้ในชาตินี้ บุญ-กรรม จึงเป็น เรื่องที่ถูกพันกันมาแต่ชาติก่อน เพื่ออธิบายความเป็นไปในชาตินี้และ เพื่อคาดคะเนผลกระทบต่อไปจนถึงชาติหน้าด้วย

๒. การยอมรับเอาอำนาจของ บุญ-กรรม นี้ว่าเป็น เรื่องเด็ดขาดแก้ไขเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ทำให้ไม่มีทางเลือกทางอื่น นอกจากยอมรับว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ต้องเกิด ไม่ว่าจะ เป็นความทุกข์, ความสุข, ความไม่สะดวก, ความตาย ฯลฯ

๓. ยอมรับบทบาทและฐานะตลอดจนรูปแบบของแต่ละบุคคลในสังคมว่า ต้องเป็นไปตามบุญตามกรรมที่ได้กระทำไว้ในปางก่อน ฐานะและบทบาทของแต่ละบุคคลที่ดำรงอยู่และมีความแตกต่างกันนั้น เป็นสิ่งที่ถูกต้องอยู่แล้ว หากจะมีการเปลี่ยนแปลงก็ต้องเป็นไปตามบุญตามกรรม หากมีการฝืนก็อาจจะส่งผลให้ประสบกับความพินาศได้

๔. การที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์หรือการเวียนวนอยู่ในสังสารวัฏได้นั้น จะต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสมและหาทางทำให้สาเหตุแห่งทุกข์ เหล่านี้ให้หมดไป^๑ ซึ่งประชาชนทั่วไปย่อมทำได้ยาก แต่ก็อาจทำได้ทางอ้อมด้วยการสนับสนุนความเป็นอยู่ของพระภิกษุสงฆ์ในรูปของการทำบุญกุศลต่าง ๆ ^๒

๕. การยึดมั่นในหลักปฏิบัติของการทำความดีที่จะนำไปสู่ความสงบในปัจจุบันของประชาชนทั่วไปซึ่งได้แก่ พรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ทำให้คนไทย

^๑ สมบัติ จันทรวงศ์, โลกทัศน์ของสุนทรภู่, หน้า ๑๗๑-๑๗๓.

^๒ ดร. เอปี กริสโวลด์, พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แปลโดย หม่อมเจ้า สุภัทรดิศ ดิศกุล (ในหนังสือที่ระลึกถึงรอบ ๑๐๐ ปี แห่งวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและวันเสวยราชย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๑), หน้า ๘-๑๐.

ส่วนใหญ่เป็นคนที่มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความเมตตาปราณีเมื่อเห็นผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว และไม่ใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหา^๑

นอกจากหลักพุทธศาสนาดังกล่าวแล้ว วัดและสถาบันสงฆ์ก็เป็นสถาบันและองค์ประกอบของพุทธศาสนา ที่มีบทบาทและความสำคัญต่อสังคมไทยอย่างมาก เช่นเดียวกัน^๒

ค. ความสำคัญของวัด

ในสมัยพุทธกาลนั้น พระสงฆ์ส่วนใหญ่จะบวชตลอดชีวิตและมีได้ประจำ ณ ที่ใดที่หนึ่งในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง เวลาเดินทางได้สะดวกก็ชวนกันแยกย้ายไปเที่ยวสั่งสอนพระพุทธศาสนาตามบ้าน เมือง น้อยใหญ่หรือไปเที่ยวหาที่สงบบำเพ็ญวิปัสสนาญาณชำระจิตใจของตนให้ผ่องใส พอถึงฤดูฝนจึงรวมกันเข้าพรรษาหยุดพักอยู่ในบ้านในเมือง ต่อมาจึงมีผู้ศรัทธาถวายที่ดินสร้าง "อาราม" ให้เช่น เขตวนาราม, บุพพาราม ฯลฯ^๓ ซึ่งในสมัยต่อมาคือ "วัด" นั้นเอง ประเพณีการสร้างวัดก็แพร่หลายมากขึ้น จนเมื่อพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาในไทย การสร้างวัดและสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ก็ติดตามมาด้วยและแพร่หลายมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากวัดเป็นสถานที่ใช้ในการประกอบสังฆกรรมต่าง ๆ เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์, เป็นที่ประดิษฐานบรรดาพระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุ พระไตรปิฎก ฯลฯ แล้ว วัดยังมีบทบาทและหน้าที่อีกมากมาย ซึ่งพอจะสรุปได้คือ

^๑ สะอาด ไชยวัฒน์, ประวัติศาสตร์เปรียบเทียบงานธรรมทูตของโรมันคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย, หน้า ๑๑-๑๒.

^๒ อุทิศ จึงนิพนธ์สกุล, เศรษฐกิจของวัดในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๕๒๓ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทระดับบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; ๒๕๒๓), หน้า ๖๓.

^๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพุทธศาสนา, (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพคุณาธาร (ผล ชินบุตโต) ณ ฌาปนสถานวัดพระพิเรนทร์ วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๒๔) (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๔), หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

๑. วัดเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านและชุมชน เพราะวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตายผูกพันกับวัดและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดอยู่ตลอดเวลา^๑

๒. วัดเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชนได้ ในแง่ของการก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคมหรือ เมื่อมีการอพยพย้ายถิ่น หรือ เมื่อต้องการรวมคนที่กระจัดกระจายให้เป็นชุมชน วัดก็จะถูกสร้างขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้^๒

๓. วัดเป็นสถานที่ที่ประชาชนจะมีโอกาสได้ทำบุญโดยสะดวก เพราะการทำบุญของคนไทยอาจกระทำได้ทุกวัน: ได้แก่การถวายอาหารบิณฑบาตรเป็นประจำ หรือในวันตรุษ วันสารท วัน ๘ ค่ำ และ ๑๔ หรือ ๑๕ ค่ำ นอกจากนี้ก็อาจมีการเลี้ยงภัตตาหารแก่พระสงฆ์ตลอดจนการไปฟังธรรม เทศนาที่วัดในวันพระและวันโกน หรือวันสำคัญทางศาสนาอยู่เป็นประจำ^๓

๔. วัดเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้และเป็นศูนย์กลางการศึกษาของคนในสังคม โดยอาจแบ่งออกได้เป็น ๓ บทบาท คือ^๔

ก) บทบาทในการให้การศึกษาแก่กุลบุตรที่มาจากบวชเรียน เมื่ออายุครบบวชตามความเชื่อของคนไทย เพื่อศึกษาความรู้ด้านคันถธุระ วิปัสณาธุระ วิชาชีพ ตลอดจนการดำรงชีวิตที่ถูกต้องในสังคม

ข) บทบาทในการให้การศึกษาแก่เด็กชาย ที่เป็นศิษย์วัดหรือสามเณร โดยจะสอนหนังสือให้วันละเล็กน้อย เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับที่จะบวชเรียนต่อไป

^๑อุทิศ จึงนิพนธ์สกุล, ๒๕๒๓, หน้า ๖๓.

^๒เศรษฐกิจของวัดในกรุงเทพมหานคร. พ.ศ. ๒๔๙๑-

^๓อัจฉรา กาญจนินมัย; การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๔๕ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๕๒-๕๓.

^๔ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์สมัยโบราณก่อนศตวรรษที่ ๒๕, หน้า ๒๕๔-๒๖๑.

ค) บทบาทในการให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไปในรูปของการสั่งสอนและเทศนา^๑ ดังนั้น วัดจึงเป็นแหล่งให้ปัญญา ความรู้ ความคิด และความสำนึกแก่กลุ่มชนในสังคมได้เหมือน ๆ กันในหลักการใหญ่ ๆ เพราะผลผลิตออกมาจากแหล่งเดียวกัน^๒

๕. วัดเป็นพิพิธภัณฑ์ศิลปะ เพราะคนไทยมักจะมีความศรัทธาและความเชื่ออย่างมากต่อการทำบุญโดยเฉพาะต่อการสร้างวัด ดังนั้น วัดจึงเป็นจุดสุดยอดทางศิลปะและเป็นแหล่งสะสมของศิลปกรรมต่าง ๆ ที่คนในแต่ละยุคแต่ละสมัยจะแสดงฝีมือในการก่อสร้าง, ในการประดิษฐ์ หรือการอุทิศทรัพย์สิน เท้าที่มีอยู่กับการสร้างวัดและอุปกรณ์ต่าง ๆ ในวัด^๓ หากจะมีการศึกษาเรื่องราวของสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ทัศนกรรม จิตรกรรม ฯลฯ ของแต่ละยุคแต่ละสมัยว่าเป็นอย่างไร ก็สามารถไปหาได้ที่วัดอันเป็นพิพิธภัณฑ์ศิลปะที่ดีได้อีกแห่งหนึ่ง

นอกจากนี้ วัดยังเป็นสถานสังคมสงเคราะห์แก่คนที่ลำบาก เช่น คนพเนจร คนยากจน ฯลฯ , เป็นที่พักของคนเดินทาง, เป็นสถานรักษาพยาบาล, เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและศูนย์การบันเทิงในงานเทศกาลต่าง ๆ และเป็นแหล่งพบปะสังสรรค์ของคนในสังคมเมื่อไปทำบุญที่วัด ฯลฯ ดังนั้น วัดจึงเป็นทั้งศูนย์รวมทางจิตใจและวิญญาณตลอดจนเป็นที่รวมของกิจกรรมทางสังคม ทางวัฒนธรรม การศึกษาและศิลปะ ในทุกเมืองและหมู่บ้าน^๔ เพราะเกือบทุกหมู่บ้านของชาวพุทธมักจะต้องมีวัด^๕ แต่ความสำคัญดังกล่าวของวัดและอิทธิพลของพุทธศาสนาจะมีขึ้นไม่ได้ถ้าปราศจากสถาบันอีกสถาบันหนึ่งที่เป็นองค์ประกอบของพุทธศาสนาที่สำคัญ สถาบันดังกล่าวคือ "สถาบันสงฆ์"

^๑ อัจฉรา กาญจนินัย, การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๔๕, หน้า ๔๔-๔๕.

^๒ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติสังคมไทยสมัยโบราณก่อนศตวรรษที่ ๒๕, หน้า ๒๓๑.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๗-๒๖๘.

^๔ อุทิศ สิงนิพนธ์สกุล, เศรษฐกิจของวัดในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๕๒๓, หน้า ๖๔.

^๕ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, "พุทธศาสนาและการรวมอาณาจักรสมัยต้นอยุธยา : ๑๘๘๓-๑๘๘๑" วารสารธรรมศาสตร์ (มิถุนายน-กันยายน ๒๕๑๔) : ๔๗.

ง. ความสำคัญของพระสงฆ์

ตามหลักของพุทธศาสนา "พระสงฆ์" เป็นองค์ประกอบหนึ่งใน "พระรัตนตรัย" หรือแก้ว ๓ ประการ อันได้แก่ "พระพุทธ, พระธรรม, พระสงฆ์" พระสงฆ์จะเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมในการทำให้บรรลุผลตามจุดประสงค์ของพุทธศาสนา เนื่องจากพระสงฆ์เป็น "คณะบุคคล" ที่มีศรัทธาและเป็นรูปธรรม จึงสามารถเป็นองค์การในการดำเนินการสืบทอด เผยแพร่ พุทธศาสนาให้ดำรงคงอยู่ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีหน้าที่ตามหลักของพุทธศาสนาซึ่งพอสรุปได้ คือ

๑. เป็นองค์ประกอบหนึ่งของพระรัตนตรัย^๑
๒. เป็นผู้รักษาหลักจริยธรรมตามหลักของพุทธศาสนา ด้วยการศึกษาระไตรปิฎก แล้วนำมาสั่งสอนแก่ประชาชนตามหลักของฝ่ายคันถธุระ ตลอดจนฝึกฝนจิตใจตนเองให้บริสุทธิ์ สะอาดด้วยการบำเพ็ญสมาธิตามหลักวิปัสณาธุระ เพื่อให้บรรลุผลตามหลักของพุทธศาสนา คือ "การนิพพาน"^๒ และการดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข
๓. เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของพุทธศาสนา
๔. เป็นผู้ปฏิบัติตามหลักของพุทธศาสนาและดำเนินชีวิตตามพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นข้อบังคับให้ปฏิบัติ เพื่อให้พระสงฆ์เป็นผู้ที่ทรงไว้ซึ่งศีลธรรมและความบริสุทธิ์^๓

จากหน้าที่และความสำคัญตามหลักพุทธศาสนาดังกล่าวของพระสงฆ์ เมื่อได้รับการปฏิบัติต่อเนื่องกันมานานในสังคมไทย ทำให้ "พระสงฆ์" มีบทบาทและความสำคัญต่อสังคมไทยอย่างมากด้วยเหตุผลหลายประการคือ:

^๑ สะอาด ไชยวัฒน์, ประวัติศาสตร์เปรียบเทียบงานธรรมทูตของโรมันคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย, หน้า ๑๒.

^๒ ดร. เอ. บี. กริสโวลด์, พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า ๑๑ และ ฟรังซัวส์ ฮูตารัก, ศาสนากับสังคมเอเชีย, หน้า ๑๒๔.

^๓ อุทิศ สิงนิพนธ์สกุล, เศรษฐกิจของวัดในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๕๒๓, หน้า ๓๔.

๑. การที่พระสงฆ์อยู่ในฐานะที่ทรงไว้ซึ่งศีลธรรมอันบริสุทธิ์ ทำให้ได้รับการยกย่องอย่างสูงจากสังคม ดังที่ปาล เลกัวซ์ ได้บันทึกไว้ว่า "คนไทยจึงมีความเคารพบูชาพระภิกษุอย่างมาก เรียกขานนามอย่างทรู หมอบกราบแม้กระทั่งกลางถนนพร้อมกับพนมมือท้วงหัวข้าราชการชั้นผู้ใหญ่กับเจ้านายไท้ พระทั้งสองมือ แต่พระเจ้าแผ่นดินยกพระหัตถ์ขึ้นนมัสการเพียงข้างเดียว และนิมนต์ให้นั่งใกล้พระองค์"^๑

๒. การที่พระสงฆ์มีโอกาสในการศึกษาหาความรู้จากพระไตรปิฎก และมีความรู้ในการแปลจากภาษาบาลีในพระไตรปิฎก เป็นภาษาไทยตามหลักสูตรของการศึกษาธรรมนั้น ทำให้นอกจากมีความรู้ในหลักธรรม เพื่อจะมาแสดงธรรม เทศนาแก่ประชาชนแล้ว พระสงฆ์ยังสามารถอ่านออกเขียนได้และมีความรู้ที่จะสอนหนังสือ ตลอดจนความรู้ในด้านต่าง ๆ นอกเหนือจากหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตอีกด้วย ดังนั้น พระสงฆ์จึงเป็นผู้ปลูกฝังด้านจริยธรรมและผู้ผลิตคนที่มีความรู้ให้กับสังคม พระสงฆ์จึงถูกนับถือว่าเป็นครูบาอาจารย์ ซึ่งเป็นปูชนียบุคคล ที่คนไทยพากันเคารพและเชื่อฟังคำสั่งสอน โดยปราศจากความเคลือบแคลงมากกว่าฆราวาสธรรมดา เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้ทรงศีลที่ไม่สามารถพูดปดได้ สังคมไทยได้ให้คุณค่าแก่สงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถอย่างเห็นได้ชัด ดังจะดูได้จากการกำหนดทำเนียบศักดิ์นาของนักพรตและผู้ถือบวชสูงกว่าคนไม่รู้หนังสือ นอกจากนี้พระสงฆ์ที่มีความรู้เมื่อเกิดเพื่อน่ายในเพศบรรพชิตก็อาจสึกออกมาแล้ว เข้ารับราชการในตำแหน่งที่เป็นขุนนางได้เลย^๒

๓. การที่พระสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการในการประกอบศาสนพิธีตามหลักพุทธศาสนา และตามความเชื่อที่กลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมไทย ทำให้พระสงฆ์มีความ

^๑ ฝั่งบัพติสต์ ปาล เลกัวซ์, เล่าเรื่องกรุงสยาม, พิมพ์ครั้งที่ ๒ แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, พ.ศ. ๒๕๒๐); หน้า ๔๙๓.

^๒ พาสณา กิจถาวร, "บทบาทของสงฆ์ในการจัดการศึกษามัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕) หน้า ๑๔-๑๕ และ อุทิศ จึงนิพนธ์สกุล,

"เศรษฐกิจของวัดในกรุงเทพมหานคร. พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๕๒๓," หน้า ๓๕.

ผูกพันและความใกล้ชิดกับประชาชนอย่างมาก ไม่ว่าจะประชาชน เจ้านาย ขุนนางหรือพระมหากษัตริย์ "เมื่อมีการจัดงานมิ่งมงคลมงคลการและบุญกิริยา หรืองานโกนจุก จงทำงานบ่าวสาว คราวใช้ คราวตาย การศพ การผี หรือคราวการงานในการสร้างวัดวาอาราม"^๑

๔. การที่ "วัด" เป็นสถานที่ที่มีบทบาทในสังคมอย่างสูงดังกล่าวยังคงดำรงมาแต่นั้น "พระสงฆ์" ก็ทำหน้าที่เป็นบุคคลากรในการดำเนินบทบาทดังกล่าวด้วย ดังนั้น เมื่อประชาชนมีปัญหาหรือมี เรื่องทุกข์ร้อนต่าง ๆ ก็จะมาวัดเพื่อให้พระสงฆ์ช่วยตัดสินหรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน หรือช่วยเหลือประชาชนยามเกิดวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้งหรือเกิดโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ^๒

ดังนั้น "สถาบันสงฆ์" ซึ่งหมายถึงบทบาท ความสำคัญ ตลอดจนหน้าที่ของพระสงฆ์ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะองค์กรที่ดำเนินการสืบทอดพระพุทธศาสนาและเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา จึงสามารถมีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างมาก

ปัญหาบางประการที่เกี่ยวกับสถานภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์และสถาบันสงฆ์

จากความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์และสถาบันสงฆ์ดังกล่าวมาแล้วนั้น หากจะพิจารณาดูจะพบว่าแม้ทั้งสองสถาบันจะมีความสำคัญมาก เพียงใดก็ตามหรือสามารถอยู่คู่กับสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ก็ตาม แต่ทั้งสองสถาบันย่อมตระหนักถึงปัญหาพื้นฐานที่ต่างฝ่ายต่างก็ประสบมาโดยตลอด ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพ ของแต่ละสถาบัน ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับการยอมรับจากสังคม โดยสรุปได้ดังนี้ คือ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ว่าด้วยการในพระพุทธรูปและคาถาธรรมบรรยาย (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางกิม เจา วอนยอดพันธ์ ณ มจรวัดสร้อยทอง วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๑๔) (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๔), หน้า ๒.

^๑อุทิศ จึงนิพนธ์สกุล, เศรษฐกิจของวัดในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๕๒๓, หน้า ๓๕ และ อัจฉรา กาญจนโมทย์, การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๕, หน้า ๒๓๖.

ก. ปัญหาเกี่ยวกับสถานภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์

๑. ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ สังคมไทยตกอยู่ภายใต้ระบบศักดินาที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดและทรงควบคุมที่ดินแรงงานและเงินทุนมากที่สุด ในรูปของการได้รับมูลค่าส่วนเกินจากสังคมร่วมกับชนชั้นศักดินาอื่น ๆ อันได้แก่ ขุนนาง, เจ้านายและพระสงฆ์ ขณะที่ชนชั้นสามัญต้องส่งส่วยแรงงานและค่าเช่า^๑ การที่ฝ่ายปกครองหรือพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่า ใช้มาตรการบังคับเพื่อนำสินค้าส่วนเกินจากสามัญชน หรือจากปัจจัยการผลิตมากขึ้นนั้น อาจจะต้องประสบกับการทำลายของประชาชนที่ถูกกดขี่และขูดรีดได้^๒ ทั้งในรูปของการหลบหนีการเกณฑ์แรงงานในระบบไพร่หรือการไม่จ่ายเงินข้าราชการ^๓

๒. ระบบบริหารราชการแผ่นดินของสังคมไทยที่มีระบบลดหลั่นกัน เป็นชั้น มักจะก่อให้เกิดการตื่นตัวแบบภววิสัยของอำนาจทางการเมือง หรือการที่พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางด้านการเมือง, เศรษฐกิจ, สังคม ก็อาจทำให้เกิดความต้องการที่จะดำรงตำแหน่งดังกล่าวได้ อันอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อความมั่นคงของ

^๑อุทิศ จึงนิพนธ์สกุล, "เศรษฐกิจของวัดในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๔๘๓," หน้า ๗๓-๗๔.

^๒ฟรังซัวส์ ฮูตาร์ท, ศาสนากับสังคมเอเชีย, หน้า ๑๓๑.

^๓ปิยะนัทร ปิตะวรรณ, ระบบไพร่ในสังคมไทย พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๒.

สถาปนาพระมหากษัตริย์ด้วย^๑ เพราะถ้าสังคมเกิดปฏิกริยาในรูปของการทำทลายอำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ หรือ เกิดการไม่ยอมรับในอำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ ก็อาจนำไปสู่การต่อสู้หรือความพยายามที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ในสมัยของพระเจ้าปราสาททอง เกิดกบฏสงขลา, นครศรีธรรมราช, บัตตานิ ฯลฯ หรือการที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทำการชิงราชบัลลังก์จากสมเด็จพระศรีสุธรรมราชา^๒ หรือ ขบถบุญกว้าง ฯลฯ

๓. การขึ้นครองราชสมบัติหรือการขึ้นมามีอำนาจของพระมหากษัตริย์นั้น ไม่ว่าจะเป็นการขึ้นมาโดยวิธีการ "ราชาภิเษก" หรือ "ปราบดาภิเษก" ก็ตาม ภาระและหน้าที่ซึ่งพระมหากษัตริย์ต้องทรงกระทำอย่างมากก็คือ ความพยายามที่จะสร้างความยอมรับในการขึ้นมามีอำนาจให้คนในสังคมยอมรับให้ได้ โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ที่ทรงขึ้นครองราชย์ด้วยการปราบดาภิเษกหรือขึ้นครองราชย์ด้วยปัญหาทางการเมือง ย่อมจะถูกท้าทายจากชนชั้นต่าง ๆ ที่มีอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมได้ง่าย แม้พระมหากษัตริย์ที่ทรงขึ้นครองราชย์อย่างถูกต้องหรือการขึ้นครองราชย์โดยการ "ราชาภิเษก" ก็ตามอาจจะถูกท้าทายจากคนในกลุ่มดังกล่าว เช่นกัน เช่น ปัญหาการชิงราชสมบัติของพระมหากษัตริย์ไทย สมัยอยุธยา ทั้งสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดี, ขุนหลวงพะงั่ว, พระเจ้าทองหล่อ, สมเด็จพระรามาธิบดี, สมเด็จพระนครินทรราช^๓ หรือการเกิดวิกฤตการณ์วังหน้าในสมัยรัชกาลที่ ๑^๔ ฯลฯ

๔. การปกครองภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชของไทยที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ในระบบเทวสิทธิ์นั้น ทำให้มีข้อบกพร่องคือ ชนชั้นฝ่ายปกครองหรือพระมหากษัตริย์ถูกแยก

^๑ ฟรังซ์ว็อล์ฟ สูดาร์ท, ศาสนากับสังคมเอเชีย, หน้า ๑๕๔.

^๒ ถนอม อานามวัฒน์, ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ไทยถึงสิ้นอยุธยา, หน้า ๑๗๔-๑๕๔.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๔-๑๕๖.

^๔ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร : คูรุสภา, ๒๕๐๓), หน้า ๒๕๔-๒๕๗.

ห่างออกจากฝ่ายถูกปกครองคือ ประชาชนทั่วไปมากขึ้นไป ขณะที่ชนชั้นปกครองระดับรองลงมาอันได้แก่ มุลนายต่าง ๆ ได้มีโอกาสใช้ช่องว่างของการขาดการควบคุมอำนาจที่รัดกุมพอ และความห่างเหินของกษัตริย์กับประชาชน เข้าทำการกดขี่ทารุณและคดโกง ตลอดจนใช้อำนาจหน้าที่ เกินขอบเขต^๑ ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างชนชั้นอันอาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางชนชั้นได้ ถ้ามีปัจจัยอื่น ๆ มาแทรกเพิ่มเข้าไป เช่น ปัญหาทางเศรษฐกิจ ฯลฯ

๕. การปกครองของฝ่ายอาณาจักรหรือฝ่ายปกครองนั้น จะดำรงคงอยู่ได้ก็เนื่องมาจากสักปัจจัยหนึ่งนั่นคือ การที่บ้านเมืองมีความสงบสุข ประชาชนประพฤติดูอยู่ในศีลในธรรม ปฏิบัติการต่าง ๆ ที่ชอบธรรมมีความเรียบร้อย และมีความเป็นปึกแผ่นไม่ว่าจะเป็นดินแดนใดในราชอาณาจักร เพราะว่าถ้าบ้านเมืองเกิดความไม่สงบ ประชาชนพากันประพฤติดินแดนใดในทางมิชอบก็จะทำให้เกิดความเดือดร้อนระส่ำระสายได้ อันอาจจะกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ได้ หรือถ้าบ้านเมืองขาดความเป็นปึกแผ่นหรือขาดเอกภาพ ไม่ว่าจะเป็นความแตกแยกของชนในสังคมหรือของหัวเมืองต่าง ๆ หรือมีการบงกชและการใช้กำลังในการสร้างความเป็นเอกภาพ ก็อาจจะทำให้บ้านเมืองวุ่นวายได้เช่นเดียวกัน เนื่องจากการสร้างความยอมรับให้มีความร่วมกันทางอุดมการณ์ สามารถก่อให้เกิดผลดีมากกว่าสร้างความยอมรับโดยใช้กำลัง^๒

ข. ปัญหาเกี่ยวกับสถานภาพของสถาบันสงฆ์

๑. แม้ว่าพระสงฆ์จะมีความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างสมณะ เพราะตามพุทธบัญญัติกำหนดให้พระสงฆ์มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายและประหยัดที่สุด มีเครื่องใช้จำเป็นอยู่เพียงแปดอย่าง ที่เรียกว่า เครื่องอัฐบริขารเท่านั้น ซึ่งภายหลังก็มีการยอมรับให้มีดีเรกบริขารเพิ่มขึ้นอีก เล็กน้อย

^๑พระราชวรมณี, ลักษณะสังคมพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗)

^๒ฟรังซิส. สุตาร์ท, ศาสนากับสังคมเอเชีย, หน้า ๑๔๓.

ความเป็นอยู่ของสงฆ์จึงน่าจะได้รับการยกย่องว่าเป็นชีวิตที่ไม่ฟูมเฟือย^๑ แม้ชาวตะวันตก
ที่มีโอกาสเข้ามาในเมืองไทยหลายท่านก็มีทัศนะดังกล่าว เช่น แกมพ์เฟอร์ได้บันทึกไว้ว่า

"... คณะสงฆ์ของไทยบำเพ็ญชีวิตอย่างสมถะและสันโดษ เพราะมุ่งหวังที่จะบรรลุ
ความบริสุทธิ์ในโลกนี้เพื่อเป็นที่รับรองในโลกสวรรค์ และเพื่อได้รับผลตอบแทนความดีอันไม่รู้
จักสิ้นสุด โดยชำระชีวิตเกลียดชังกิเลสของใจตามลัทธิและแบบอย่างของพระศาสดา ท่าน
เหล่านั้นยอมทรงพรตพรหมจรรย์ คือไม่แต่งงานตราบเท่าที่ยังดำรงความเป็นพระ แต่อาศัย
อยู่ร่วมกันในกฎตามวัด ก้าวรกรองผ้าของท่านจะอยู่ข้างจะปล่อยเปลือย มีผ้าผืนเดียวหรือสอง
ผืนเสื่องแก่งูอยู่แค่เอว และมีผ้าผืนอีกผืนหนึ่งจับเล็ก ๆ สไบเฉียงไหลซ้าย ในเวลาฝนตก
ท่านคลี่ออกใช้ห่มส่วนบนศีรษะของท่านที่ปลงผมหมดและปล่อยเปลือย มือถือพัดทำด้วยใบตาล
หรือ เปลือกไม้เป็นอย่างอื่น (ตกสัตรี)..."^๒

สังฆราชปาลเลกัวซ์ ก็กล่าวถึงพระภิกษุบางรูปที่เคร่งครัดในการปฏิบัติมากคือ
ฉันแต่อาหารมังสาหาริต และปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่^๓ จากสภาพดังกล่าว พระสงฆ์น่าจะแทบ
ไม่เกี่ยวพันหรือมีความจำเป็นทางเศรษฐกิจเลย แต่ความเชื่อและหลักบางประการใน
พระพุทธศาสนาได้ก่อให้เกิดพฤติกรรมของพุทธศาสนิกชนในรูปของการ "ทำบุญ" กับพระสงฆ์
เนื่องจากมีความเชื่อว่าพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปไม่อาจเอาชนะกิเลส ตัณหา อันจะนำไปสู่
ความทุกข์ได้ จึงต้องมีผู้ทำหน้าที่ในการชี้แนะ, ศึกษา, ให้ความรู้, เป็นผู้นำ และทำหน้าที่ในพิธี

^๑ อุทิศ จึงนิพนธ์สกุล,

"เศรษฐกิจของวัดในกรุงเทพมหานคร พ.ศ.

๒๔๗๑-๒๕๒๓," หน้า ๓๒.

^๒ เอน เฮล เบอร์ด แกมพ์เฟอร์, ไทยในจดหมายเหตุแกมพ์เฟอร์ แปลโดย อัมพร
สายสุวรรณ (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๕๗) หน้า ๕๕ อ้างถึงใน วรียา ศิวะศรียานนท์
และ ทวีวัฒน์ ปุณทริกวิวัฒน์, "บุคลิกภาพและลักษณะของคนไทยในทรรศนะของชาวตะวันตกสมัย
อยุธยา-พ.ศ. ๒๔๗๕", หน้า ๑๑๖.

^๓ สังขปติสท์ ปาลเลกัวซ์, เล่าเรื่องกรุงสยาม, หน้า ๔๕๕.

กรรมต่าง ๆ ในฐานะตัวแทนของศาสนา ซึ่งพระสงฆ์คือ ผู้ทำหน้าที่ดังกล่าว การทำบุญ อาจจะทำได้ในรูปของการทำบุญใส่บาตร การนิมนต์พระไปฉันอาหาร, การถวายปัจจัย, การสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ ^๑ ฯลฯ ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีความเกี่ยวข้องกับสภาพทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากพระจะได้รับอภิสิทธิ์ในการไม่ถูกเกณฑ์แรงงานตามระบบไพร่และไม่ต้องถูกเรียกเก็บภาษีแล้ว งานอาชีพของพระนั้นยังได้รับผลประโยชน์มาก เพราะพวกผู้หญิงนิมนต์ของไปถวายเสมอ และถ้าพระนั้น เป็นนักเทศน์อยู่ด้วย ก็จะสะสมเงินทองได้ ไม่นานนักจึงสามารถอาศัยค้าหาสิ่งของมาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง หรือให้แก่บิดามารดา^๒ ในเมื่อพระสงฆ์มีความเกี่ยวข้องกับสภาพทางเศรษฐกิจดังกล่าว ก็ควรพิจารณาถึงสภาพทาง เศรษฐกิจของสังคมไทยภายใต้ระบบศักดินาด้วย เนื่องจากผู้ที่มีบทบาทและมีผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจอย่างมากภายใต้ระบบศักดินา คือ บรรดาชนชั้นปกครองซึ่งได้แก่พระมหากษัตริย์, เจ้านายและขุนนาง ขณะที่ผู้สูญเสียผลประโยชน์และถูกขูดรีด ผลผลิตทางเศรษฐกิจคือ "ราษฎร" แต่ทุกชนชั้นก็ตกอยู่ภายใต้สังคมที่มีความเชื่อและมีความต้องการที่จะ "ทำบุญ" เช่นเดียวกัน การทำบุญของแต่ละชนชั้นจึงออกมาในสภาพที่เหมือนกัน ในแง่ของจุดมุ่งหมายและแตกต่างกันในสภาพการกระทำที่ปรากฏ วัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้าง และปฏิสังขรณ์ก็ได้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ ทำให้สภาพของวัดและความเป็นอยู่ของพระสงฆ์มีสภาพที่ดีกว่าวัดที่บรรดาเจ้านายและขุนนางสร้างและอุปถัมภ์ ขณะเดียวกันวัดและพระสงฆ์ที่เจ้านายและขุนนางอุปถัมภ์ก็จะมีสภาพที่ดีกว่าวัดและพระสงฆ์ที่ราษฎรสร้างและอุปถัมภ์ แม้วัดที่ตั้งอยู่ในเมืองใหญ่ พระสงฆ์ในวัดนั้นก็มีความ เป็นอยู่ที่ดีกว่าวัดที่ตั้งอยู่ในถิ่นทุรกันดาร ถ้าฐานะของราษฎรดี พระสงฆ์ก็พลอยมีความ เป็นอยู่ที่ดีด้วย เนื่องจากพระสงฆ์ จะอยู่ได้ก็ด้วยการอุดหนุนจากชาวบ้าน ดังที่ว่า "บรรพชิตพึงพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ความเป็นอยู่ของเราเนื่องด้วยผู้อื่น"^๓ แต่ในสภาพทาง เศรษฐกิจของชาวบ้านธรรมดาไม่ตึงตังอธิบาย

^๑ อัจฉรา กาญจนมัย, การฟื้นฟูพุทธศาสนาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. ๒๓๒๔-๒๓๔๕, หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

^๒ ฉิ่งขี้ปติสท์ ปาล เดกัวซ์, เล่าเรื่องกรุงสยาม, หน้า ๔๔๔.

^๓ สิมเต็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส, การคณะสงฆ์ อ้างถึงใน อุทิศ จินนิพนธ์สกุล, "เศรษฐกิจของวัดในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๒๓", หน้า ๓๒.

ข้างต้นแล้ว ผู้อุปถัมภ์พระสงฆ์และวัดที่สำคัญที่สุด คือ "พระมหากษัตริย์" เพราะเป็นผู้มีสภาพทางเศรษฐกิจที่สูงสุดภายใต้ระบบศักดินาและระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ดังนั้น จึงเป็นผู้ได้กุศลมากตามไปด้วย รองลงมาก็ได้แก่ชนชั้นเจ้านายและชนชั้นขุนนาง "มีความเชื่อที่ปรากฏในพระอรชรกถาของพระพุทโธโฆษจารย์จากพระราชปุจฉาของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งแปลความได้ว่า บุคคลจำพวกหนึ่งมีศรัทธาน้อยมีทรัพย์มาก บุคคลผู้นั้นไม่อาจกระทำกุศลให้มากได้ บุคคลจำพวกหนึ่งมีศรัทธาน้อยมีทรัพย์น้อย ไม่อาจกระทำกุศลให้มากได้ บุคคลจำพวกหนึ่งมีศรัทธามาก มีทรัพย์น้อย บุคคลผู้นั้นไม่อาจกระทำกุศลให้มากได้ แท้จริงบุคคลจำพวกหนึ่งมีศรัทธามากมีทรัพย์มาก บุคคลผู้นั้นจึงจะอาจกระทำกุศลให้มากได้"^๑

๒. การเข้าสู่สถานภาพของการเป็น "พระสงฆ์" ได้นั้นต้องทำการ "อุปสมบท" หรือ "บวช" หรือ "บรรพชา" เสียก่อนซึ่งเป็นไปตามปกติอันเป็นประเพณีทางพุทธศาสนาของสังคมไทยที่ว่า ชายไทยทุกคนไม่ว่าจะเป็นสามัญชน, เจ้านาย, ขุนนาง เมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ต้องออกบวช เมื่อออกบวชแล้วนั้นกาลเล่าเรียนสำหรับผู้บวชมี ๒ อย่าง คือ

ก) คันถุระ คือเรียนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการพยายามอ่านพระไตรปิฎกให้รอบรู้พระธรรมวินัย

ข) วิชาสนาตุระ คือเรียนวิธีที่จะพยายามชำระใจของตนเองให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลส^๒

ผู้บวชและเล่าเรียนจะได้รับการยกย่องหรือนิยมจากสังคมว่า เป็นผู้ที่มีศีลธรรมอันดีงามหรือเป็นคนสูง^๓ ทั้งยังเป็นการทดแทนพระคุณของบิดา มารดาอีกด้วย การบวช

^๑พระราชปุจฉา ในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑-รัชกาลที่ ๕ เล่ม ๒ (กรุงเทพมหานคร : คูรุสภา, ๒๕๒๓), หน้า ๒๑๖.

^๒สมเด็จพระยาตำราธิราชานุภาพ, ความทรงจำ, (กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๖), หน้า ๖๗.

^๓อุทิศ จึงนิพนธ์สกุล, "เศรษฐกิจของวัดในกรุงเทพมหานคร. พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๕๒๓," หน้า ๒๗.

จึงเป็นที่ยอมรับของสังคมทุกระดับชั้นและกระทำได้ไม่ยากนัก เนื่องจาก เป็นประเพณีของสังคมอยู่แล้ว กอปรกับสังคมไทยให้ความสำคัญต่อพระสงฆ์อย่างมากดังได้กล่าวแล้วข้างต้นนั้น พระสงฆ์จึงมีสภาพการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีกว่าสามัญชนทั่ว ๆ ไป จนทำให้บางครั้งก็อาจมีผู้มองการบวชว่า เกิดจากสาเหตุอื่น เช่น

- ก) บวชเพื่อเลี้ยงชีพ ให้ไม่อดตาย
- ข) บวชเพื่อหาความสนุกสนานและความเพลิดเพลิน^๑
- ค) บวชเพื่อหลบหนีการเกณฑ์แรงงาน ในระบบไพร่^๒
- ง) บวชเพื่อหลบภัยต่าง ๆ ^๓

จากสาเหตุต่าง ๆ ของการบวชที่ทำให้เปลี่ยนสถานภาพจาก "ฆราวาส" เป็น "พระสงฆ์" นั้น ทำให้ต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตตามไปด้วยจากสภาพชีวิตที่ดำเนินไปอย่างอิสระแทบไม่มีกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตที่รัดกุมมากมายนัก มาเป็นการดำรงชีวิตตามกฎแห่งพระศาสนาตามพระวินัย "โดยการละเว้นการลักขโมย มุสา คุยโอ้อวด ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต จับต้องเงินทอง เกี่ยวข้องในเรื่องเพศ ดื่มเครื่องดองของเมา มีชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย และสนุกสนานในทางที่ไม่ถูกต้อง นอกจากนี้ยังต้องรักษาศีลอีกไม่น้อยกว่า ๒๒๗ ข้อ^๔ ศีลเหล่านี้เป็นหลักปฏิบัติตามพระไตรปิฎกในส่วนที่เรียกว่า "วินัยปิฎก" ซึ่งประกอบด้วย

- ก) มทวาริ๊งค์ ว่าด้วยข้อห้าม หรือวินัยที่เป็นหลักใหญ่ ๆ ของภิกษุ
- ข) ภิกขุณีวิริ๊งค์ ว่าด้วยข้อห้ามหรือวินัยของภิกษุณี
- ค) มทวาริ๊งค์ ว่าด้วยพุทธประวัติตอนแรก และพิธีกรรมทางพระวินัย
- ง) จุลลวิริ๊งค์ ว่าด้วยพิธีกรรมทางพระวินัยและความเป็นมาของนางภิกษุณี

และประวัติการทำสังคายนา

^๑ เรื่องเดียวกัน; หน้า ๒๘.

^๒ สังขปติสท์ ปาลเลกัวซ์, เล่าเรื่องกรุงสยาม, หน้า ๔๔๔.

^๓ อัจฉรา กาญจนินัย; การฟื้นฟูพุทธศาสนาสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๔-๒๓๔๔,

หน้า ๑๒๗-๑๒๘.

^๔ ดร. เอ.พี. กริตโวลด์, พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า ๒๒.

จ) ปรีวาร์ ว่าด้วยข้อเบ็ดเตล็ดทางพระวินัย^๑

แต่คือ ๒๒๗ ข้อ ซึ่งเป็นวินัยที่เข้มงวดและละเอียดถี่ถ้วนนี้ ทำให้พระสงฆ์ยากที่จะปฏิบัติตามโดยครบถ้วนได้^๒ และเกือบจะเป็นสิ่งพ้นวิสัยทีเดียวที่จะปฏิบัติตามไปเสียทุกขณะ^๓ เพราะการบวชเป็นพระจะต้องอยู่ในสภาพที่จำกัดความต้องการทางโลกซึ่งสวนทางกับความอยากของมนุษย์^๔ เช่นนี้จึงทำให้พระสงฆ์ที่มีอยู่มากมายนั้น บางรูปก็ไม่ได้ศึกษาพระธรรมวินัย ทำให้ละเลยการปฏิบัติตามวินัยสงฆ์กลายเป็นพระสงฆ์ที่นำผ้าเหลืองมาห่มเดี่ยวเพื่อความสะทวักสบาย เพราะคนไทยบูชาพระภิกษุสงฆ์ที่ผ้าเหลืองมากกว่าตัวบุคคล^๕ สภาพของพระสงฆ์ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์จึงออกมาในหลายรูปแบบ เช่น "พระภิกษุบางรูปไม่สำรวม มีความเฉื่อยชา เกียจคร้าน ชอบพเนจร อวดดี หยิ่งยะโส ตะกละ"^๖ "บางจำพวกมิได้เล่าเรียนพระไตรปิฎกได้แต่เนื้อความแปลร้อยเป็นกาพย์กลอนแล้วก็มาสำแดงถ้อยคำตลกขบถของหยาบเข้า เห็นแต่ลาภสักการะเสีียงชีวิต"^๗ "ต้องเมธุนปาราชิก อทินนาทาน ปาราชิก"^๘ โลกรับเงินทองและสิ่งสมทรรพ์สิ่งของ เป็นหมอนวด หมอยา หมอดู ใช้สอย และให้สิ่งของแก่ฆราวาสเพื่อจะเป็นประโยชน์แก่ตน"^๙ "เข้าร้านตลาดดูสิกา มีกิริยานุ่งห่ม เดิน เकिनกระด้างอย่างฆราวาส มิได้สำรวมรักษาอินทรีย์ เทียวดูโชนหนัง ละคอนพ้อนซิบ

^๑พระไตรปิฎกฉบับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๒๒)

^๒สังข์ปติสท์ บิลเลกัวซ์, เล่าเรื่องกรุงสยาม, หน้า ๔๘๕-๔๘๖.

^๓เรื่องเดียวกัน; หน้า ๔๙๑.

^๔อัจนรา กาญจนินมัย; การฟื้นฟูพุทธศาสนาสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๕
หน้า ๑๓๑.

^๕สังข์ปติสท์ บิลเลกัวซ์, เล่าเรื่องกรุงสยาม, หน้า ๔๘๓.

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘๕.

^๗กรมศิลปากร, กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๕๔๔.

^๘เรื่องเดียวกัน; หน้า ๕๕๓.

^๙เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๔.

และเล่นหมากรุกสกาการพนันทั้งปวง คบขรราวาสชายหญิง เล่นเบี้ย บอกกล่าวว่ามีรางวัลรับ
เงินทองข้าวปลาอาหาร ให้น้ำมนต์ ด้ายมงคลแก่ขรราวาส เข้าบ้านนอนผิดเพลารাত্রี"^๑

"...เสพสุรายาเมาน้ำตาลส้ม แลฉันโภชนาหารของกัศของเคี้ยวเพลารাত্রี
เอาผ้าพาดบาตรเหล็กไปขายแลก เหล้าเล่นเบี้ย มิได้ครองไตรจีวร ไม่ปลงผม
เที่ยวกลางวันกล่าคืน เบียดเสียดอุบาสกสิกา พุดจาตะหลกคะนอง เฮฮาหยาบข้า
ทารุณ บางเหล่าเห็น เด็กชายรูปร่างหน้าตาดี ก็พุดจาเกลี้ยกล่อมไปไว้กอดจูบ
หลับนอนแล้วแต่งตัวโอ้อวดประกวดกัน มีการช่วงชิงและพิงพยาบาทจนเกิดการ
วิวาทตีรันฟันแทงจนตาย บางพวก เห็นกำปั่นสำเภาสิน เข้ามาก็เที่ยวขึ้นสำเภา
ซื้อผ้าแพพรหม เอาไปเย็บไปย้อมเป็นผ้าสีแสด ชมพู เพื่อทำผ้าพาด ผ้าจีวร
สบง สไบ รัตต อังสะ คจุมศรีษะ สุนัขหรี ห้อยดอกไม้ บางพวกพกดาบไป
พระพุทธรูปอยู่รวมกันเป็นพวก ๆ กลางวันเข้าถ้ำร้องล่านำหยอกสิกา
กลางคืนก็ตีวงร้องปรบไต่ บางพวกสวดมาลัยเป็นล่านำ ฉันทยาอุเปียงแกงบวช
เมียงส้ม เมียงใบ กล้วย อ้อย..."^๒

การประพาศิทธิวิธีต่าง ๆ ของพระสงฆ์นั้น ตามหลักของพุทธศาสนาก็ได้กำหนด
บทลงโทษที่เรียกว่า "อาบัติ" ไว้แล้วซึ่งจะหนักเบาตามความผิด มี ๓ สถาน คือ

- ๑) สถานหนัก เรียกว่า ปาราชิก คือขาดจากความเป็นภิกษุ
- ๒) สถานกลาง เรียกว่า สังฆาทิเสส คือ ปรับโทษให้อยู่กรรม ประพาศิ
ัตถ์อย่างหนึ่งเพื่อทรมานตน
- ๓) สถานเบา คือ การปรับโทษให้ประจําตนต่อหน้าภิกษุด้วยกัน^๓ ที่เรียก
ว่าการปลงอาบัติ

บทลงโทษทั้ง ๓ สถานนั้น หากพิจารณาดูในด้านที่รุนแรงและหนักที่สุดก็คือ "การสิก"

^๑ เรื่องเดียวกัน; หน้า ๕๖๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน; หน้า ๕๖๕.

^๓ อุทิศ จึงนิพนธ์สกุล; เศรษฐกิจของวัดในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๔๑๑-
๒๕๒๓, หน้า ๓๓.

เท่านั้น การลงโทษในหมู่สงฆ์จึงไม่เด็ดขาด ส่วนประชาชนก็มักถือคติที่ว่า "ข้าข้างซี ตข้างสงฆ์"^๑ สภาพของพระสงฆ์ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์จึงมีสภาพไม่ดีนัก ทั้งนี้จากปัญหาของบ้านเมืองในการสร้างอาณาจักรใหม่ หลังจากความวุ่นวายในคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ และการจลาจลปลายสมัยธนบุรี และสังคมสงฆ์เองก็อ่อนแอจนไม่สามารถแก้ปัญหาในหมู่คณะสงฆ์เองได้ ประชาชนก็พากันไม่ยุ่งเกี่ยว สถานภาพของสถาบันสงฆ์จึงขาดความมั่นคงและขาดความยอมรับไปเรื่อย ๆ แม้จะมีพระสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติตามพระวินัยอยู่มากก็ตาม

๓. เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ นั้น "ทั้งสมณพราหมณาจารย์ ชักติยวงศานุวงศ์เสนาพฤชามาตย์ ราชภูร พากันเดือดร้อนกันถ้วนหน้า"^๒ บ้านเรือนทรัพย์สินถูกปล้นสดมภ์เผาทำลายและถูกกวาดต้อนผู้คนไปมากมาย เมื่อสภาพของคนในสังคมสมัยนั้นประสบกับปัญหาความระส่ำระสายอย่างหนักเช่นนั้น ย่อมเกิดผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อสถานภาพของสถาบันสงฆ์ กล่าวคือ การที่วัดวาอารามตลอดจนพระพุทธรูปถูกปล้นและเผาผลาญทำให้บรรดาศักดิ์พระไตรปิฎกแลหนังสือต่าง ๆ เกิดวิบัติสูญหายไปเป็นอันมาก^๓ ทั้งเกิดจากการเน่าเปื่อยผุพังและการแข่งกันเอาของมีค่าที่ติดกับพระไตรปิฎก บรรดาพระสงฆ์ถูกทำอันตราย^๔ และพากันหลบภัยไปตามที่ต่าง ๆ ที่ทนไหวก็ทนไปที่ทนไม่ไหวก็สึก เพราะ

^๑ อัจฉรา กาญจนอมัย, การฟื้นฟูพุทธศาสนาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๔๕, หน้า ๑๔๒.

^๒ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงสยาม (ฉบับบริติชมิวเซียม) (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๗), หน้า ๖๕๐.

^๓ เสถียร สุภโสภา, พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๕), หน้า ๑๔๕ และ อัจฉรา กาญจนอมัย, การฟื้นฟูพุทธศาสนาสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๔๕, หน้า ๕๐.

^๔ สิริวัฒน์ คำวันสา สงฆ์ไทยใน ๒๐๐ ปี (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๔), หน้า ๑.

ชัดสนด้วยจัดปัจจัยทั้งสี่ ชาตโยมจะอุปถัมภ์^๑ บ้างก็ทำการรวบรวมผู้คนตั้งตน เป็นใหญ่โดยมี จุดมุ่งหมายในการมีอำนาจทางการเมือง ไม่ประพฤติตามพระธรรมวินัย คิดถือเป็นบริษัท ฆ่าคน ปล้น เอาทรัพย์สินของและกินสุราช่อง เสพด้วยสีกา^๒ ฯลฯ จากสภาพของพุทธศาสนาดังกล่าว เกิดขึ้นจากสาเหตุที่ทางฝ่ายอาณาจักรเกิดความอ่อนแอและขาดความมั่นคงจึงทำให้สภาพของ พุทธศาสนาและสถานภาพของสถาบันสงฆ์กระทบกระเทือนตามไปด้วย ความมั่นคงทาง อาณาจักรจึงมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อความมั่นคงของศาสนจักรด้วย

๔. พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ตั้งแต่ก่อนปรินิพพานว่า "ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา"^๓ และ "ธรรมวินัยจัก เป็นศาสนาแทนพระองค์หลังจากที่พระองค์เสด็จปรินิพพานไปแล้ว"^๔ แต่ "พระธรรม" หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งมีพระชนม์ชีพอยู่นั้น ยังไม่มีการจารึก เป็นลายลักษณ์อักษร^๕ และยังไม่มีการรวบรวมให้เห็นหมวดหมู่ "มีแต่เพียงการจำ, ท่อง และสวดกันเท่านั้น และ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเทศนาถาสั่งสอนอันใด ก็ไม่ได้เทศน์ให้พระสงฆ์ ฟังพร้อม ๆ กันหมด พวกนั้นรู้อย่างนั้นพวกนั้นรู้อย่างนี้"^๖ ดังนั้น จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้น

^๑ กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารกรุงสยาม (ฉบับบริติชมิวเซียม), หน้า ๖๖๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘๐.

^๓ สิริวิวัฒน์ คำวันสา, พุทธศาสนาในอินเดีย (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๓), หน้า ๖๓.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔

^๕ เสฐียร พันธงชัย, พุทธศาสนาในสยาม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ประยูรวงศ์, ๒๕๑๒), หน้า ๒๐.

^๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชวิจารณ์เทียบลัทธิพุทธศาสนา ฝ่ายคินยานกับมหายาน (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๑), หน้า ๒๙.

ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน โดยที่พระสงฆ์บางกลุ่มได้พยายามที่จะปฏิบัติตนตามอัสระจนเป็นเหตุให้เกิดการ "สังคายนาพระไตรปิฎก" ขึ้น เพื่อรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเข้าเป็นหมวดหมู่ วรรค ตอนได้เรียบร้อย^๑ แต่ก็ยังไม่เป็นที่ยอมรับกันทั้งหมด และเป็นเหตุให้คณะสงฆ์ขาดเอกภาพแบ่งออกเป็นคณะนิกายต่าง ๆ ก่อปรกกับเมื่อเวลาผ่านไปเรื่อย ๆ การจำท่อง และสวดต่อ ๆ กันก็เกิดการผิดเพี้ยนจนทำให้การปฏิบัติธรรมวินัยและการสั่งสอนธรรมผิดไปจากเดิม "การสังคายนาพระไตรปิฎก" ก็เลยเกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ^๒ แม้ในระยะหลังจะมีการรวบรวมพระธรรมวินัยเข้าเป็นหมวดหมู่และเขียนลงเป็นลายลักษณ์อักษรก็ตาม แต่สภาพของสงฆ์ที่แยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ ทำให้ความเชื่อในพระธรรมต่างกันออกไปด้วย ดังนั้น เมื่อถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ที่พุทธศาสนาล่วงมาแล้ว ถึง ๒๓ ศตวรรษ ก่อปรกกับสภาพการณ์ของบ้านเมืองคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ พระธรรมอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่รวบรวมอยู่ใน "พระไตรปิฎก" ก็ประสบกับปัญหาที่ขาดความถูกต้องแน่นอนได้ และมีผลต่อการประพฤติของพระสงฆ์อีกด้วย โดยไม่รู้ว่าสิ่งที่พระสงฆ์ประพฤตินั้น ที่จริงแล้วสิ่งใด เป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง อันอาจนำไปสู่ภาวะที่จะทำให้มีความเสื่อมต่อความเสื่อมใสในพุทธศาสนาและจะนำไปสู่การระทบทระเทือนต่อสถานภาพของสถาบันสงฆ์ด้วย

ความจำเป็นของสถาบันพระมหากษัตริย์และสถาบันสงฆ์ที่จะต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน

ปัญหาของสถาบันพระมหากษัตริย์และสถาบันสงฆ์ดังกล่าวนี้ เป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความระทบทระเทือนต่อสถานภาพของทั้ง ๒ สถาบันอย่างมาก ซึ่งมีความจำเป็นที่ทั้ง ๒ สถาบันจะต้องหาวิธีการในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วงไป ซึ่งถ้าหากจะพิจารณาถึงความสำคัญของแต่ละสถาบันแล้ว จะพบว่าอาจนำมาช่วยแก้ปัญหาของแต่ละฝ่ายได้เป็นอย่างดี ทั้งสถาบัน

^๑สิริวัฒน์ คำวันสา, พุทธศาสนาในอินเดีย, หน้า ๗๗.

^๒จารึกกัลยาณี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศรจุฑาธิ โปรดให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมสุภาพกฤดากร ณ อยุธยา พ.ศ. ๒๔๖๘) (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๘), หน้า ๗๑.

พระมหากษัตริย์และสถาบันสงฆ์ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความสัมพันธ์ต่อกัน ความจำเป็นดังกล่าวอาจจะสรุปได้ดังนี้คือ

ก. ความจำเป็นของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการมีความสัมพันธ์กับสถาบันสงฆ์

แม้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยจะมีพระราชอำนาจ ทั้งการที่ทรงเป็นเจ้าของชีวิต และเจ้าแผ่นดินภายในราชอาณาจักร^๑ เพียงใดก็ตาม แต่สถาบันพระมหากษัตริย์ก็อาจประสบกับปัญหาดังกล่าวมาแล้วข้างต้นได้ในรูปของการไม่ยอมรับฐานะของพระมหากษัตริย์ที่มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือการไม่ยอมรับของผู้ผู้ใต้ระบบบริหารราชการแผ่นดิน หรือการไม่ยอมรับในการขึ้นมาใช้อำนาจ หรือช่องว่างระหว่างชนชั้นปกครอง กับชนชั้นผู้ถูกปกครอง ตลอดจนความเป็นเอกภาพของอาณาจักร พระมหากษัตริย์จึงต้องหาวิธีการและหลักที่จะทรงยึดถือและปฏิบัติในการที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นให้ได้ แม้พระมหากษัตริย์จะมีพระราชอำนาจทางการเมืองสูงสุดในการจัดระเบียบทางการเมืองภายในสังคมให้มีประสิทธิภาพ^๒ หรือมีพระปรีชาสามารถในด้านต่าง ๆ ทั้งการรบและการค้า หรือมีขุนนางและเจ้านายที่มีความสามารถหรือมีพระราชมณเฑียรกิจอื่น ๆ ที่มีชื่อเสียงเพียงใดก็ตาม พระมหากษัตริย์ก็ไม่สามารถที่จะใช้สิ่งเหล่านั้น หรือใช้อำนาจเหล่านั้นมาแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างถาวร และพระปรีชาสามารถต่าง ๆ ก็คงมีอยู่อย่างจำกัด และมีได้ก็ต่อเมื่อได้รับความร่วมมือจากกลุ่มชนต่าง ๆ ในสังคมเท่านั้น ส่วนบรรดาเจ้านาย ขุนนางก็อยู่ในฐานะการเป็นชนชั้นปกครองที่ห่างเหินจากชนชั้นผู้ถูกปกครอง เช่นเดียวกับการที่จะใช้อำนาจเด็ดขาดทางการเมืองเพียงประการเดียวจึงไม่อาจนำมาใช้ในการแก้ปัญหาได้ ผู้ปกครองที่ฉลาดจึงมักใช้วิธีให้ผู้ผู้ใต้ปกครองอยู่ในอำนาจของตน แทนที่จะพยายามสร้างอำนาจของตนให้สมบูรณ์^๓ เนื่องจากอำนาจที่สมบูรณ์นั้น จะต้องขึ้นอยู่กับ การยอมรับ เพราะหากขาดการยอมรับก็อาจเกิดการแบ่งชิงอำนาจ การกบฏ และการขัดแย้งได้ ดังนั้น พระมหากษัตริย์

^๑ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, สังคมอยุธยา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๘), หน้า ๔๘.

^๒วิทยา สุจริตธนาภิรักษ์, "ความคิดเกี่ยวกับอำนาจในสังคมไทย" (รวมบทความทางประวัติศาสตร์ของสมาคมประวัติศาสตร์ ฉบับที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๔), หน้า ๑.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

จึงทรงมีความจำเป็นต่อหาวิธีการที่จะทำให้คนในสังคมมีความเห็นพ้องต้องกัน และดำเนินพฤติกรรมร่วมกันในการยอมรับสถานภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์^๑ ซึ่งวิธีดังกล่าวนี้สามารถที่จะหาได้จากหลักการของศาสนา เนื่องจากศาสนาสามารถจะทำให้มนุษย์ในสังคมมีทัศนภาพที่กลมกลืนกันโลก และชีวิตความเป็นอยู่ โดยการให้คำตอบที่เป็นระบบและสามารถให้ความหมายสมบูรณ์ครบครันแก่ความต้องการของชีวิตได้^๒ ดังนั้น หากจะมาพิจารณาถึงความสำคัญของพุทธศาสนาของวัดและของพระสงฆ์แล้ว จะมองเห็นได้ว่า ทั้งพุทธศาสนาและ "สถาบันสงฆ์" ต่างก็มีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างมาก และสามารถนำมาเป็นหลักปฏิบัติ และสิ่งที่จะมาช่วยแก้ปัญหาของสถาบันพระมหากษัตริย์ได้ เนื่องจากสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละสังคมเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดความคิดเกี่ยวกับอำนาจในสังคมนั้น ๆ อยู่แล้ว^๓ ซึ่งพอจะสรุปได้คือ

๑. หลักคำสอนทางพุทธศาสนา ได้มีส่วนช่วยในเรื่องต่อไปนี้คือ.

ก) ความเชื่อเรื่อง "กรรม" ได้ถูกนำมาอธิบายให้มีการยอมรับสถานภาพของแต่ละบุคคลในสังคม ไม่ว่าจะ เป็นชนชั้นปกครองและชนชั้นผู้ถูกปกครอง ที่ตกอยู่ในสภาพของการประสบกับความทุกข์หรือความทุกข์ ชนชั้นผู้ถูกปกครองก็สามารถมีสิ่งที่จะมาชดเชยปลอบใจ^๔ ต่อสภาพของการถูกเกณฑ์แรงงานในระบบไพร่หรือการตกอยู่ในฐานะผู้สูญเสียผลประโยชน์ในรูปของผลผลิตทางเศรษฐกิจ^๕ ว่าเกิดจากผล "กรรม" ที่ทำมาในชาติก่อน เมื่อชดใช้กรรมในชาตินี้แล้ว ก็สามารถที่จะหลุดพ้นจากความลำบากได้ในชาติหน้า^๖ ชนชั้นผู้ถูกปกครอง

^๑ ฟรังซ์ว็ลล์ ฮุสตาท์, ศาสนากับสังคมเอเชีย, หน้า ๑๕๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

^๓ วิทยา สุจริตอนารักษ์, ความคิดเกี่ยวกับอำนาจในสังคมไทย, หน้า ๒.

^๔ ฟรังซ์ว็ลล์ ฮุสตาท์, ศาสนากับสังคมเอเชีย, หน้า ๒๑.

^๕ ณรงค์ : พ่วงพิศ, ประวัติศาสตร์ไทย ๓ : ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมืองไทย
หน้า ๑๖-๑๗.

^๖ อุทิศ จึงนิพนธ์สกุล, เศรษฐกิจของวัดในกรุงเทพมหานคร พ.ศ.
๒๔๑๑-๒๕๒๓., หน้า ๗๔.

ซึ่งยอมรับและเชื่อในสภาพดังกล่าว จึงยอมทำตามระเบียบของสังคมที่ถูกกำหนดโดยชนชั้นที่
 ผู้ถูกปกครอง เชื่อว่าเป็นผู้ที่ทำ "กรรมดี" หรือ "บุญ" หรือ "บารมี"^๑ เอาไว้แต่ชาติ
 ปางก่อน^๒ ชาตินี้จึงได้เกิดมาในฐานะที่ดี คือ "ชนชั้นปกครอง" การยอมรับในสถานภาพ
 ตนเอง ของชนชั้นผู้ถูกปกครองว่าต่ำกว่าชนชั้นผู้ปกครอง ทำให้ลดความขัดแย้งอันเกิดจาก
 ความไม่พอใจที่มีต่อกันได้ นอกจากนี้พุทธศาสนายังช่วยอธิบายเกี่ยวกับสถานภาพของพระ-
 มหากษัตริย์ว่า จะต้องเป็นผู้ที่ได้สั่งสมบารมีมาไว้มากที่สุด "จนมีศักดิ์ทานภาพยิ่งนัก บริบูรณ์
 ด้วยปัญญาปราณีลาด อาจสามารถข่มขี่บุคคลผู้กระทำผิดและยกย่องสรรเสริญบุคคลผู้กระทำชอบ
 ได้"^๓ ด้วยเหตุดังกล่าว จึงได้รับการยกย่องจากชนทั้งหลายให้เป็นใหญ่กว่าชนทั้งปวง
 และมีสถานะของชีวิตที่ดีกว่าผู้อื่นในชาตินี้ "บารมี" ที่เกิดขึ้นนี้อาจจะเกิดขึ้น และอาจจะหมดไป
 ได้ ซึ่งก็แล้วแต่ผลของการสั่งสม ดังนั้น การพิสูจน์ว่าใครจะมีบารมีมาก เพียงใดก็อาจทำได้
 โดยการพิจารณาว่าใครจะขึ้นเถลิงถวัลราชสมบัติ เพราะการกระทำดังกล่าวจะแสดงอยู่
 ในตัวแล้วว่าเป็นผู้มีบารมีสูงสุด เช่นขณะที่พระมหากษัตริย์องค์หนึ่งทรงครองราชย์อยู่ก็อาจถูก
 แย่งราชบัลลังก์ได้ ถ้าผู้ที่แย่งนั้นมีบารมีสูงกว่า "บารมี" จึงเกิดจากการสะสมผลบุญ

---

^๑คำว่า "บารมี" ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ให้ความหมาย
 ไว้ว่า "คือความดีที่ควรบำเพ็ญ ๑๐ อย่าง คือทาน ศีล เนกขัมมะ (การออกจากกามคือบวช)
 ปัญญา วิริยะ ชนติ อดิสูฐาน เมตตา และอุเบกขา เรียกว่าทศบารมี, คุณความดีที่ได้
 บำเพ็ญมา คุณสมบัติที่ทำให้ยิ่งใหญ่"

^๒วิทยา สุจริตนารักษ์, ความคิดเกี่ยวกับอำนาจในสังคมไทย, หน้า ๗.

^๓กรมศิลปากร, ไตรภูมิโลกวิณีจฉยถา ฉบับที่ ๒ (ไตรภูมิฉบับหลวง) (กรุงเทพ-
 มหานคร : ศุภสภา, ๒๕๒๑), ๑ : ๖๔-๗๐.

^๔ดิธี เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา
 (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๒๓), หน้า ๕๒-๕๓.

อย่างมากมายของผู้ที่จะเป็นพระมหากษัตริย์เท่านั้น^๑ ดังนั้น แม้จะมีการแย่งราชสมบัติหรือมีการเปลี่ยนแผ่นดินด้วยวิธีการอย่างไรก็ตาม ปฏิกริยาในรูปของการต่อต้านจากระดับชนชั้นผู้ถูกปกครองระดับล่างจึงแทบไม่เกิดขึ้นเลย^๒ เรื่องเกี่ยวกับอำนาจทางการเมืองจึงเป็นเรื่องของชนชั้นสูงที่ทำ "บุญ" หรือ "กรรมดี" ลดหล่นกันลงมาและเหตุผลดังกล่าวก็มักจะเป็นข้ออ้างในการเปลี่ยนราชวงศ์หรือเปลี่ยนแผ่นดินตลอดมาเช่น ตอนปลายสมัยกรุงธนบุรีเมื่อสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกจะเสด็จกลับมาจากเมืองเสียมราฐ เพื่อมาจัดการกับปัญหาจลาจลในกรุงธนบุรีนั้น ขณะที่น่าข้างมาเทียบ เกยแล้วทรงขึ้น เกยจะชี้ข้าง" ในเวลานั้นจึงเกิดศกนิมิตรเป็นมหิศรย์ปรากฏแก่โลก เพื่อพระราชกฤษฎีกาเดขานุภาพพระบารมีจะถึงมหาเสวตราชาฉัตรชั้นดาลัยพระศรีวิชัยช่วงแผ่ออกจากพระกายโดยรอบเห็นประจักษ์ทั่วทั้งกองทัพ บรรดาไพร่พลนายไพร่ทั้งปวงผู้ใหญ่น้อยชวนกันยกมือขึ้นถวายบังคมพร้อมกัน แล้วเจรจากันว่าเจ้านายเราคงมีบุญเป็นแท้ กลับเข้าไปครั้งนี้คงจะได้ผ่านพิภพเป็นมั่นคง" หรือขณะที่พระเจ้ากรุงธนบุรีเมื่อทรงถูกนำไปประหารชีวิตนั้น ก็ทรงตรัสกับผู้คุมว่า "ตัวเราก็คงสิ้นบุญจะถึงที่ตายแล้ว"^๓ ฯลฯ ดังนั้นพระมหากษัตริย์ที่ดีจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้าง "บารมี" เพิ่มขึ้นระหว่างที่ยังสามารถจะทำให้ได้มากที่สุด ด้วยวิธีการต่าง ๆ นอกเหนือไปจาก "บารมี" ที่สะสมมาแต่เดิม ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับและการคงอยู่ในอำนาจให้นานที่สุดเท่าที่จะทรงทำได้

^๑ Lorraine Marie Gisick, Ph.D. Kingship and Political Interpretation in Traditional Siam, 1764-1824 (Thesis Presented to the Faculty of The Graduate School of Cornell University in Partial Fulfillment for the Degree of Philosophy, May, 1976), p. 51.

^๒ สาเหตุดังกล่าวอาจจะต้องพิจารณาจากปัจจัยอื่นควบคู่ไปด้วย อาทิ เช่น การที่ชนชั้นผู้ถูกปกครองขาดพลังหรืออำนาจในการรวมกัน และการที่ขาดโอกาสที่จะแสดงออกในเรื่องเกี่ยวกับความคิดเห็น รวมทั้งการขาดความพร้อมทางเศรษฐกิจด้วย

^๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานบรรจุศพ นายไต้ลั้ง พรประภา ณ สุสานศรีราชา จ.ชลบุรี วันที่ ๔ กันยายน ๒๕๑๑) (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดคิวดพร, ๒๕๑๑), หน้า ๖๔๓.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔๔.

๒) หลักของพุทธศาสนาเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมและช่วยรักษาระเบียบของสังคมได้ดี^๑ นอกจากนี้พุทธศาสนายังเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมไทยที่สำคัญไม่ว่าจะเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีหรือศิลปกรรมต่าง ๆ การที่คนในสังคมมีวิถีการดำเนินชีวิต ความเชื่อที่มาจากเป้าหมายลุ่มความคิดเดียวกันมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เหมือนกัน ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือเป็นพวกเดียวกันไม่ว่าจะอยู่ใน เมือง นอกเมืองหรือเป็นคนเชื้อชาติใด ดังนั้น จึงพอจะสรุปได้ว่า "พุทธศาสนา" สามารถช่วยสร้างเอกภาพของสังคมเอาไว้ได้^๒ นอกจากนี้หลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่สอนให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติในศีลธรรมและรู้จักฝึกอบรมจิตใจ ฝึกอบรมปัญญา ก็ช่วยให้ประชาชนอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ประพฤติดี ประพฤติชอบ^๓ มีจิตใจที่มีคุณภาพดีและเป็นพลเมืองที่ดี^๔ ก็เป็นหลักคำสอนที่สร้างจริยธรรมแก่ประชาชน และช่วยสร้างความสงบแก่สังคมและบ้าน เมือง อันก่อให้เกิดผลดีต่อทั้งประชาชนเองและสถาบันพระมหากษัตริย์ตลอดจนทุก ๆ ฝ่ายเป็นอย่างมาก

๓) แม้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย^๕ ^{จะ}แตกต่างจากมนุษย์ธรรมดาทั่วไป ตามลัทธิเทวราชา จนทำให้เกิดความห่างเหินกับสามัญชนคนธรรมดาก็ตาม แต่จากการที่ต้องทรงเป็น "พุทธศาสนิกชน" และทรงเป็น "อัครศาสนูปถัมภก"^๖ ที่มีพระราชกรณียกิจในการทำนุบำรุงพุทธศาสนาด้วยวิธีการต่าง ๆ ตลอดจนการที่ทรงต้องนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเป็นหลักในการปกครอง เพราะพระมหากษัตริย์ที่ขึ้นในอัครคัมภีร์^๗ ได้ระบุไว้ว่าต้องมีศพีศราชาธรรม

^๑ เสรี พงษ์พิศ, ศาสนากับสังคม, หน้า ๑๔.

^๒ ฟรังซ์ว็ลล์ ฮูตาร์ท, ศาสนากับสังคมเอเชีย, หน้า ๒๒๔.

^๓ พระราชวรมณี, ลักษณะสังคมพุทธ, หน้า ๑๓๒.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๔.

^๕ ฟรังซ์ว็ลล์ ฮูตาร์ท, ศาสนากับสังคมเอเชีย, หน้า ๑๕๓.

^๖ ผิดิ เฮียวศรีวงค์, ประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา หน้า ๕๑ และวันเพ็ญ ลังศิริ, "การขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," หน้า ๑๑.

ราชจริยานุวัตรและจักรวรรดิวัตร^๑ ได้ช่วยลดความสับสนของลัทธิเทวราชลงมา^๒ ให้มีความสัมพันธ์กับประชาชนมากขึ้นในรูปแบบของการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่าง ๆ เช่นการเสด็จไปบำเพ็ญกุศลตามวัดต่าง ๆ การปกป้องดูแลพุทธศาสนาให้เป็นหลักยึดถือของประชาชนและอยู่คู่กับบ้านเมืองให้วัฒนาสืบไปด้วยการปฏิสังขรณ์ ด้วยพระองค์เองบ้าง ให้ข้าพละของจุฬีพระบาทผู้ใหญ่น้อยไปปฏิสังขรณ์บรรดาพระพุทธรูป พระสถูป พระเจดีย์และวัดวาอารามบ้าง" เพื่อให้เป็นที่บูชาแก่มนุษย์ทั้งปวง"^๓ หรือ "ช่วยคุ้มครองป้องกันปัจเจกจริตข้าศึกมิให้กระทำย่ำยีพระบวรพุทธศาสนา"^๔

๑) นอกจากนี้หลักธรรมทางพุทธศาสนายังมีส่วนในการออกกฎระเบียบและข้อบังคับในสังคม^๕ "ที่นอกเหนือจากสัญญาประชาคมที่ว่าด้วยหลักการปกครองระหว่างชนชั้นปกครองและชนชั้นผู้ถูกปกครอง"^๖ โดยกฎหมายของสังคมไทยที่ออกมาจะต้องไม่ขัดต่อกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม และจะต้องทำหน้าที่รักษากฎเกณฑ์ทางศีลธรรมเอาไว้ด้วย "กฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

---

^๑ รายละเอียดของทศพิธราชธรรม, ราชจริยานุวัตร, จักรวรรดิวัตร สามารถที่จะหาอ่านในรายละเอียดจากหนังสือทั่ว ๆ ไปที่กล่าวมามากแล้ว จึงไม่ขอลำถึงรายละเอียดในที่นี้

^๒ เสรี พงษ์พิศ, ศาสนากับสังคม, หน้า ๔๑.

^๓ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ ในพระราชพงศาวดารอยุธยา, หน้า ๕๕.

^๔ Gesick, Kingship and Political Interation in Traditional Siam, 1764-1824. re

^๕ กรมศิลปากร, กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๒.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

กับประชาชนจึงสมควรที่จะไม่ทำให้มีการฟื้นฟูเพื่อนปริศน จนเป็นเหตุให้คนโลภหลงและหาความ
 ละอายแก่บาปได้"^๑ มาทำความเดือดร้อนแก่ประชาชนได้ ผู้ที่ทำหน้าที่ในการตัดสินคดีของ
 ประชาชนก็ควรที่จะเป็นผู้ตั้งอยู่ในศีล ๕ ศีล ๘ มีศิริโอตตปปะ มีความเชื่อและศรัทธาต่อผล
 ของศีล ทาน การกุศลและคุณพระศรีรัตนตรัย ดังนั้น พระมหากษัตริย์ที่มีส่วนในการออกกฎหมาย
 และควบคุมการตัดสินคดีต่าง ๆ จึงต้องยึดถือหลักธรรมอันเป็นคำสั่งสอนทางพุทธศาสนา หาก
 พิจารณาเห็นว่ากฎหมายหรือระเบียบใดที่ขัดต่อกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมก็จะทรงยกเลิก เช่นพระบาทสมเด็จพระ
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ยกเลิกการเก็บอากรค่าน้ำและอากรสุรา^๒ เพราะทรง
 พิจารณาว่าอากรค่าน้ำนั้นเก็บจากผลประโยชน์ที่หามาได้จากชีวิตของสัตว์น้ำ ซึ่งต้องดับสูญจนเป็น
 เหตุให้ทรงสังเวชพระทัย ขณะที่อากรสุราก็เป็นเหตุที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ด้วยความทุกข์และ
 เป็นที่มาของมิฉฉาอาชีวะ

๒. สถาบันสงฆ์

เป็นสถาบันที่มีฐานะ เป็นองค์กรที่สำคัญอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา
 เนื่องจากอยู่ในฐานะสถาบันที่มีบทบาทและมีการเคลื่อนไหวในสังคมในการเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา
 และเป็นตัวแทนของสถาบันศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างมาก สถาบันสงฆ์จึงมีส่วนใน
 การช่วยเหลือสถาบันพระมหากษัตริย์ได้ดังนี้คือ

ก) ในฐานะที่พระสงฆ์มีส่วนอย่างมากในการเผยแพร่คำสั่งสอนทางพุทธศาสนา^๓
 พฤติกรรมดังกล่าวจะก่อให้เกิดภาวะหลายประการคือ

๑) การยอมรับของประชาชนต่อสถานภาพของพระมหากษัตริย์^๔ และ
 ของประชาชนเอง จากความเชื่อในเรื่อง "กรรม" และ "บารมี" อันจะทำได้ลดความขัดแย้ง
 ลงไปได้

^๑ ประชุมพระราชปจฉา, หน้า ๑๗๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน; หน้า ๑๗๗-๑๗๘.

^๓ ซึ่งได้สรุปมาแล้วในตอนต้น.

^๔ วันทณีย์ ส่งศิริ, "การขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,"

๒) การปลูกฝังให้ประชาชนเป็นพลเมืองดี^๑ มีจริยธรรมโดยการทำหน้าที่สั่งสอนประชาชนให้ดำรงอยู่ในศีลธรรม ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม มีการพัฒนาทางจิตทางปัญญา

๓) การสร้างเอกภาพของบ้าน เมืองหรือความสามัคคีภายในชาติ^๒ โดยการเป็นผู้เผยแผ่พุทธศาสนา ซึ่งเป็นที่มาของความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและเป็นผู้นำทางการศึกษาจนอยู่ในฐานะปุชณียบุคคล^๓ ของคนในสังคม ดังนั้น พระสงฆ์จึงเป็นผู้สามารถเป็น เบ้าหลอมทางความคิดของประชาชนทั้งด้านความรู้ความเชื่อ และการดำเนินชีวิตให้เหมือนกัน^๔ อันเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือความเป็น เอกภาพทางสังคม นั้นเอง

ข) การที่พระสงฆ์อยู่ในฐานะผู้นำชุมชนที่มีความใกล้ชิดผูกพันกับประชาชนทั่วไป ขณะเดียวกันก็มีโอกาสและมีความสัมพันธ์กับชนชั้นปกครอง และระหว่างราชธานีกับหัว เมืองต่าง ๆ ได้ดีในแง่ของการเป็นตัวกลางในการเผยแผ่ข้อมูลข่าวสารของทางบ้าน เมือง และการที่พระมหากษัตริย์ทรงทำหน้าที่เป็นอัครศาสนูปถัมภกต้องทำนุบำรุงพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ทั้งราชธานี และหัว เมือง^๕ ซึ่งจะทำให้มีโอกาสได้ร่วมกับประชาชน หรือให้ประชาชนตาม เมืองต่าง ๆ ได้รับรู้ ยกย่อง และยอมรับในสถานภาพ หน้าที่ของพระสงฆ์จึงสามารถสรุปได้ตามที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กล่าวถึงในพระมหาสมณโฆวาทว่า "ต้องปฏิบัติเป็นผู้นำสั่งสอนประชาชนให้ตั้งมั่นอยู่ในธรรมสุจริต... เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาสุขทุกข์ของชาวบ้าน เป็นกัลยาณมิตรของผู้ปกครองและ เป็นผู้ชัก โยงในระหว่างผู้ปกครองกับราษฎรให้สนิทสนมกัน"...

^๑ พระราชวรมณี, ลักษณะสังคมพุทธ, หน้า ๑๔๓.

^๒ ฟรังซิส สุตาร์ท, ศาสนากับสังคมเอเชีย, หน้า ๑๓๐

^๓ ได้กล่าวรายละเอียดไปแล้วในบทบาทของสงฆ์ที่มีต่อการศึกษาของไทยสมัยโบราณ

^๔ อุทิศ จึงนิพนธ์สกุล, "เศรษฐกิจของวัดในกรุงเทพมหานคร พ.ศ.

๒๔๗๑-๒๕๒๓", หน้า ๗๑.

^๕ ดร.ชาภาวิทย์ เกษตรศิริ, พุทธศาสนาและการรวมอาณาจักรสมัยต้นอยุธยา.

๑๘๙๓-๑๘๙๑, หน้า ๔๗.

^๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระมหาสมณโฆวาท (พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘) หน้า ๓-๔ อ้างจาก อุทิศ จึงนิพนธ์สกุล "เศรษฐกิจของวัดในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๕๒๓", หน้า ๗๔-๘๑.

เมื่อทั้งพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์ สามารถช่วยเหลือสถาบันพระมหากษัตริย์ใน ประเด็นดังกล่าวได้ จึงเป็นความจำเป็นอยู่เองที่สถาบันพระมหากษัตริย์จะต้องหาวิธีการในการ สร้างความสัมพันธ์กับสถาบันสงฆ์และอุปถัมภ์พุทธศาสนาให้ดีที่สุด ในรูปของความสัมพันธ์กับ สถาบันสงฆ์ที่เห็นได้ชัดและเป็น "รูปธรรม" อันปรากฏให้เห็นได้

ข. ความจำเป็นของสถาบันสงฆ์ในการมีความสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์

แม้วินัยของสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทเอาไว้ ได้ห้ามมิให้พระสงฆ์เข้าไป ก้าวก่ายและแทรกแซงกิจการของรัฐที่ดำเนินกันอยู่ตามปกติก็ตาม^๑ แต่จากปัญหาของสถาบัน สงฆ์ที่มีความต้องการทางเศรษฐกิจและความต้องการความยอมรับในสถาบันซึ่งอยู่ในสภาพ ขององค์กรที่ขาดความเข้มแข็งในการรักษาสถานภาพของสถาบันเอาไว้ให้ได้ทั้งเรื่องเกี่ยวกับ วินัยสงฆ์ การสืบทอดหลักธรรมทางพุทธศาสนา และภัยที่อาจกระทบกระเทือนต่อความอยู่รอด ของสถาบันสงฆ์เอง ดังนั้น สถาบันสงฆ์จึงมีความจำเป็นที่จะหาทางแก้ปัญหาดังกล่าวซึ่งหาก พิจารณาดูจะเห็นว่า องค์กรในสังคมที่มีความเข้มแข็งและมีความพร้อมซึ่งจะช่วยสถาบันสงฆ์ ได้ก็คือ สถาบันพระมหากษัตริย์นั่นเอง สถาบันสงฆ์จึงมีความจำเป็นในการมีความสัมพันธ์กับ สถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งพอจะสรุปได้คือ

๑. สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทั้งหมดตามระบบศักดินา ดังนั้น พระมหากษัตริย์จึงมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีที่สุด ขณะที่สถาบันสงฆ์เองก็มีความจำเป็น ทางเศรษฐกิจที่ต้องการวัตถุซึ่งจำเป็นในการเป็นอยู่ของตน^๒ ในรูปของวัด โบสถ์ วิหาร หอระฆัง พระพุทธรูป ที่ดิน ทรัพย์สินหรือเงินทองในการใช้จ่าย, อาหาร, ยารักษาโรค ฯลฯ แม้ว่าพระสงฆ์จะหาสิ่งเหล่านี้ได้จากบรรดาพุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ก็ตาม แต่ประชาชนทั่วไป ก็มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีนัก หรือขุนนางเองก็ไม่สามารถให้ความสนับสนุนได้ดีเท่ากับ พระมหากษัตริย์ ดังจะดูได้จากวัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้าง ขุนนางสร้างและประชาชน สร้าง ว่ามีความแตกต่างกันมาก แม้กระทั่งวัดในเมืองและในชนบทก็มีสภาพความเป็นอยู่ที่

^๑ พระราชวรมุนี, ลักษณะสังคมพุทธ, หน้า ๑๔๐.

^๒ ฟรังซ์ว็ลล์ สูดาร์ท, ศาสนากับสังคมเอเชีย, หน้า ๑๓๐.

ต่างกัน เนื่องจากสภาพความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจของเมืองดีกว่าชนบทนั้นเอง^๑ การที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของที่ดินในราชอาณาจักรทั้งหมด^๒ ขณะที่ราษฎรซื้อขายที่ดินแก่กันไม่ได้และสิทธิของราษฎรเหนือที่ดินเบาบางมาก^๓ ดังนั้น การสร้างวัดในที่ดินบริเวณใดก็ตามจำเป็นต้องได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์ทุกครั้ง นอกจากการพระราชทานที่ดินถวายแก่พระสงฆ์ในการสร้างวัดแล้ว พระมหากษัตริย์ยังอาจถวายที่ดิน เลหวัด แก้ววัด เพื่อให้พระสงฆ์และวัดมีผู้นุปถัมภ์ที่ใกล้ชิด และมีผลประโยชน์ในการเก็บผลผลิตจากที่ดินและแรงงานดังกล่าววนอกเหนือจากนิตยภัตร^๔ โดยที่ดินซึ่งพระราชทานให้แก่สงฆ์นี้ถือว่าเป็นการให้เด็ดขาดแตกต่างจากที่ซึ่งพระราชทานให้แก่คนอื่น^๕

๒. องค์การของสถาบันสงฆ์เป็นองค์การที่ใดกล่าวแล้วว่าขาดกำลังอำนาจในทางอาญา^๖ เนื่องจากบทลงโทษในพุทธบัญญัติในเรื่องเกี่ยวกับวินัยสงฆ์นั้นไม่เด็ดขาดและรุนแรง การปกครองภายในคณะสงฆ์เองก็เป็นไปอย่างอิสระมีพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองงานแทบไม่ต้องตกอยู่ภายใต้บังคับของใคร ดังนั้น เมื่อพระสงฆ์ทำผิดพระวินัยและบทลงโทษทางวินัยไม่รุนแรงกระทบกับสภาพของสังคมไทยเปิดโอกาสกว้างที่จะให้มีการเข้าสู่สถานภาพของสงฆ์ได้ง่าย พระสงฆ์ไทยจึงมีจำนวนมากมาตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นบาทหลวง เดอ ชิวซ์ย็ ก็บันทึกไว้ว่า "มีจำนวนวัดไม่น้อยกว่าโบสถ์ในปารีส เราเห็นแต่ภิกษุสงฆ์ที่ครองจีวรสี เหลืองผืนใหญ่อัน เป็น เครื่องแบบของบรรพชิต ภายในบริเวณตัวนครหลวง

^๑ รายละเอียดได้กล่าวแล้ว ในเรื่องปัญหาของสถาบันสงฆ์.

^๒ ร. แลงกานต์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), ๒ : ๓๐๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๗.

^๔ จะกล่าวรายละเอียดต่อไปในวิธีการสร้างความสัมพันธ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ต่อสถาบันสงฆ์

^๕ ร. แลงกานต์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, ๒ : ๓๕๐.

^๖ พระราชวรมณี, ลักษณะสังคมพุทธ, หน้า ๑๔๘.

เท่านั้นก็นับได้ถึงสองหมื่นรูปแล้ว และมีจำนวนมากยิ่งกว่านี้ขึ้นไปอีกในท้องทุ่งนาสองฝั่งฝายแม่ น้ำ^๑ หรือ บาทหลวง ปาลเลกัวซ์ซึ่งเข้ามาอยู่ในเมืองไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้บันทึกว่ามีถึง ๓๐,๐๐๐ รูป^๒ ซึ่งตรงกับบันทึกของวชิรญาณภิกขุ^๓ ว่ามีพระมหานิกายประมาณ ๒๘,๐๐๐ รูปและพระรามัญอีก ๒๐๐๐ รูป ฯลฯ^๔ การที่พระสงฆ์มีมากมายทำให้สภาพของสถาบันสงฆ์ตกอยู่ในสภาวะที่วุ่นวาย มีการปล่อยปละละเสยไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย^๕ โดยที่คณะสงฆ์เองไม่สามารถที่จะจัดการให้เด็ดขาดลงไปได้ ซึ่งถ้าปล่อยให้ผู้อยู่ในสภาพดังกล่าวต่อไป สถาบันสงฆ์คงจะขาดการยอมรับจากสังคมอันจะกระทบกระเทือนต่อสถานภาพของสถาบันสงฆ์ได้ สถาบันสงฆ์จึงต้องให้ทางฝ่ายอาณาจักร คือ ทางฝ่ายปกครองซึ่งได้แก่พระมหากษัตริย์ ที่มีพระราชอำนาจในการลงอาญาที่เด็ดขาดของบ้านเมืองอยู่แล้ว เข้ามาช่วยจัดการกับปัญหาซึ่งอาจทำให้พุทธศาสนามีวามองได้^๖ ดังมีปรากฏข้อความในกฎหมายตราสามดวงว่า

"...พระพุทธรูปแลพระราชอาณาจักรทั้งสองนี้เอาไคร่กัน ฝ่ายพระสังฆเถรานุเถรอันรักษาพระพุทธรูปนั้น ระวังกันตรวจตรารักษาพระศาสนาให้เป็นอันร้าย เศร้าหมอง ครั้นเห็นว่าจะมีปาปะภิกษุอันตราย แล้วว่ากล่าวยังกันให้ปลุกษาโทษผิด

^๑ อับ เบ เคอร์ ชิวซี, จดหมายเหตุรายวันเดินทางไปสู่ประเทศสยามในปี คศ. ๑๖๘๕-๑๖๘๖ แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร, (กรุงเทพมหานคร : ก้าวหน้า, ๒๕๑๖), หน้า ๓๘๘-๓๘๙.

^๒ ฝั่งบัปติสต์ ปาลเลกัวซ์, เล่าเรื่องกรุงสยาม, หน้า ๔๕๔.

^๓ พระนามของ "เจ้าฟ้ามงกุฎ" ขณะทรงผนวชในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

^๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีในรัชกาลที่ ๔ ภาค ๒ (คณะธรรมยุตพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระเมรุพระศพ สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆนายก (จวน อ.ฐาป) ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๕) (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๒๖๓.

^๕ อุทิศ จึงนิพนธ์สกุล, "เศรษฐกิจของวัดในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๕๒๓," หน้า ๒๕.

แห่งกัน แล้วตัดสินใจว่ากล่าวตามพระวิโนย บำบัดรำจับโทษให้สงบมิให้มีลามก
ในพระศาสนา ถ้าเกิดพวกภิกษุโจรมากนักเหลือกำลังจะว่ากล่าว รนร้อน
ชวนกัน เข้ามาถวายพระพรที่พระราชอาณาจักร ฝ่ายพระมหากษัตริย์
ผู้รักษา พระราชอาณาจักรก็ช่วยอุปถัมภ์ตามพระมหาเถรานุเถรผู้รื้อนรักษา
พระพุทธศาสนาเป็นประเพณีมา..."^๑

๓. นอกจากสถาบันสงฆ์จะขาดอำนาจในทางอาญาแล้ว สถาบันสงฆ์ยังขาดความ
พร้อมที่จะรักษาสถานภาพของตนเองในอีกหลาย ๆ ประการคือ

ก) การดำรงอยู่ของพุทธศาสนา ในช่วงเวลาที่ยาวนานมากขึ้นนั้น ได้ก่อ
ให้เกิดปัญหาในเรื่องเกี่ยวกับการสืบทอดพุทธศาสนา ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าพุทธศาสนา
ลัทธิเถรวาทของไทยนั้นดำรงอยู่ได้โดยการยึดหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่มีการ
รวบรวมเป็นหมวดหมู่ในภายหลัง เป็นหลักในการยึดถือ คำสั่งสอนดังกล่าวรวบรวมเป็น
"พระไตรปิฎก" ซึ่งนับว่าเป็นรากฐานทางพุทธศาสนา^๒ ที่ได้มีการศึกษาและท่องจำตลอดจน
คัดลอกต่อกันมาตลอด เวลา แต่เมื่อกาลเวลานานมากขึ้นการคัดลอก, การศึกษาและการท่องจำ
ที่สืบทอดกันมาเรื่อย ๆ อาจมีการคลาดเคลื่อนด้วยสาเหตุต่าง ๆ อันอาจทำให้เกิดการพิรุณ
ผิดเพี้ยนไปได้^๓ และอาจเป็นเหตุให้ค้ำมูลของการปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนาเกิดการผิด
พลาดได้^๔ บรรดาคนรุ่นหลังที่ทำการศึกษาล่าเรียน เพื่อสืบทอดพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป^๕
ก็อาจทำได้สมบูรณ์เต็มที่ จากสภาพดังกล่าวสถาบันสงฆ์เองก็ไม่มีความพร้อมและความ
สามารถที่จะทำการรวบรวมบรรดาสงฆ์ทั้งหลายให้มาจัดการกับปัญหานี้ได้ กอปรกับขาดปัจจัย

^๑ กรมศิลปากร, กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๕๖๑.

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, หน้า ๗๓๙.

^๓ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑, หน้า ๑๘๔.

^๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา,
หน้า ๗๔๐.

^๕ กรมศิลปากร, กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๒.

การสนับสนุนทางเศรษฐกิจเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายเนื่องจากการที่จะรวบรวมสงฆ์ให้มาทำการรวบรวมบรรดาคำสั่งสอนทางพุทธศาสนาและพิจารณาถึงข้อผิดพลาดหรือความไม่สมบูรณ์ของพระไตรปิฎกทั้งหมดนั้น ต้องใช้เวลานานมากและใช้กำลังคน, กำลังสงฆ์จำนวนมาก ดังปรากฏในการสังคายนาพระไตรปิฎกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกใน พ.ศ. ๒๓๓๑ ว่า "ใช้พระสงฆ์ถึง ๒๑๘ รูป ราชบัณฑิตอาจารย์อุบาสกสามสิบสองคน กินเวลานาน ๕ เดือน"^๑ ดังนั้น ลำพังสงฆ์เองคงไม่สามารถดำเนินการเองได้ จึงต้องพึ่งพาสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีความพร้อมมากกว่าในการดำเนินการมาช่วยทุกครั้งตลอดเท่าที่มีการสังคายนา หรือจัดการกับปัญหาเรื่องพระไตรปิฎกคลาดเคลื่อน ตั้งแต่ครั้งหลังพุทธกาล ในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๑ สมัยของพระเจ้าอชาตศัตรู ใช้พระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ เวลา ๗ เดือน

ครั้งที่ ๒ สมัยพระเจ้ากาลาโศกราช ใช้พระอรหันต์ ๗๐๐ องค์ เวลา ๘ เดือน^๒

ครั้งที่ ๓ สมัยพระเจ้าศรีธรรมโศกราช ใช้ภิกษุ ๑๐๐๐ รูป เวลา ๘ เดือน^๓

ครั้งที่ ๔ สมัยพระเจ้าเทวานันตปิยติส ใช้พระสงฆ์ ๑๑๐๐ รูป เวลา ๑๐ เดือน

ครั้งที่ ๕ สมัยพระเจ้าวิภูคคามินอภัย ใช้เวลา ๑ ปี^๔

ครั้งที่ ๖ สมัยพระเจ้ามหาเสน^๕ ใช้เวลา ๑ ปี

ครั้งที่ ๗ สมัยพระเจ้าปรากรมพาทูราช ใช้เวลา ๑ ปี

ครั้งที่ ๘ สมัยพระเจ้าศิริธรรมจักรวรรตติลกราชาธิราช ใช้พระสงฆ์ร้อยกว่ารูป

เวลา ๑ ปี^๖

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔๓-๗๔๔.

^๒ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑, หน้า ๑๘๕-๑๘๖.

^๓ จารึกกัลยาณี, หน้า ๗๑-๗๒.

^๔ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑, หน้า ๑๘๗-๑๘๘.

^๕ จารึกกัลยาณี, หน้า ๑๑๑.

^๖ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, หน้า ๗๔๒.

ส่วนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๔ การสังคายนาพระไตรปิฎกแต่ละครั้งจึงสิ้นเปลืองทั้งกำลังคน เวลา และทรัพย์สินเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายเป็นอันมาก เมื่อสังคายนาแต่ละครั้งก็ต้องทำการคัดลอกเพื่อเผยแพร่ต่อไปด้วย นอกจากสังคายนาพระไตรปิฎก การอุปการะและสนับสนุนการคัดลอกพระไตรปิฎกแล้วพระมหากษัตริย์ยังมีส่วนช่วยให้พระไตรปิฎกมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยการรวบรวมพระไตรปิฎกจากเมืองต่าง ๆ ภายในพระราชอาณาจักรมาทำการตรวจสอบเพื่อหาความถูกต้อง เช่น เมื่อครั้งพระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพไปตี เมืองนครศรีธรรมราชได้โปรดให้นำพระไตรปิฎกจากนครศรีธรรมราชมาคัดลอกที่กรุงธนบุรีด้วย^๑ และเมื่อครั้งเสด็จไปตีชุมนุมเจ้าพระฝางก็โปรดให้เก็บพระไตรปิฎกมากรุงธนบุรีด้วยเพื่อนำมาคัดลอกต่อไป^๒ เนื่องจากความต้องการตรวจสอบพระไตรปิฎกให้มีความถูกต้องดียิ่งขึ้น พระมหากษัตริย์ยังได้ทรงส่งเสริมให้ทางฝ่ายสงฆ์ทำการติดต่อกับศาสนจักรของชาติต่าง ๆ เช่น สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงส่งพระสงฆ์ไปลังกา^๓ เพื่อขอยืมพระไตรปิฎกมาคัดลอกเป็นตัวอย่าง หรือในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงสนับสนุนให้พระสงฆ์เดินทางไปเยี่ยมพระไตรปิฎกจากลังกา^๔ หรือจากยะไข่^๕ ฯลฯ โดยพระมหากษัตริย์จะทรงช่วยเหลือในการเดินทางและการติดต่อกับ

ข) การสืบทอดพระพุทธศาสนา นอกเหนือจากความจำเป็นที่ต้องมีพระไตรปิฎกที่ถูกต้องแล้ว การที่จะให้พุทธศาสนาได้คงอยู่และเจริญรุ่งเรืองสืบไปก็ต้องการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมทั้งในหมู่ของคณะสงฆ์เองและในหมู่ของฆราวาส การศึกษาพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกนั้นมีความสำคัญอย่างมาก เพราะช่วยให้มีการศึกษาหลักธรรมตามหลักของพุทธศาสนา

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓๒.

^๓ ห้องสมุดวชิรญาณ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๖ พ.ศ. ๒๓๕๖ เลขที่ ๒๔ ว่าด้วยสงฆ์ไทยไปลังกา จ.ศ. ๑๑๗๖.

^๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีในรัชกาล ที่ ๔ ภาค ๒, หน้า ๔๕๘.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑๓.

และช่วยในการรักษาหลักธรรมให้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากการศึกษาดังกล่าว เป็นการเรียนภาษาบาลี เพื่อนำภาษาบาลีไปศึกษาพระธรรมวินัยอีกต่อหนึ่ง พระธรรมวินัย ทั้งหมดบันทึกไว้ เป็นภาษาบาลี หากไม่มีผู้รู้ภาษาบาลีก็จะมีผู้ไม่รู้ พระพุทธวจนะในพระไตรปิฎก และเมื่อไม่มีใครรู้พระไตรปิฎกพระพุทธานุศาสนาก็อาจเสื่อมไปได้^๑ ดังนั้น พระสงฆ์จึงเป็นผู้มีหน้าที่โดยตรงในการศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งตามปกติก็จะเป็นหน้าที่ของพระผู้ใหญ่ที่เป็นอาจารย์สอนศิษยานุศิษย์ต่อ ๆ กันมาในฐานะผู้รักษาศาสนา แต่ผู้รักษาศาสนาเองก็อาจจะมีอันตรายอยู่แล้วด้วยเหตุต่าง ๆ ดังจะพิจารณาได้จากพระราชปุจฉาของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีไปยังพระราชอาคณเฑาะเกี่ยวกับอันตราย ๕ ประการของสงฆ์ จนมีอาจทำหน้าที่ในการรักษาพระพุทธานุศาสนาต่อไปได้ ซึ่งพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

- * การมีอายุมาก มีกำลังทุพพลภาพด้วยความชรา
- มีโรคภัยไข้เจ็บทำให้ทุพพลภาพ
- เบื่อหน่าย ลี้ลาศรัทธาในการบวช
- ไม่เป็นที่เลื่อมใสจากคนทั่วไป เพราะประพฤติไม่ดี
- ตาย

หรือจากจดหมายสมเด็จพรสังฆราชถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อตอบพระปุจฉาเกี่ยวกับอันตราย ๕ ประการ ของพระพุทธานุศาสนา โดยเปรียบเทียบเหมือนดอกบัวว่า อาจเกิดอันตรายจาก

"...เวายุพัตให้หักขจัดขจาย คือ ต้องลั่นลมแห่งคนพาล แล้วหน่ายรักจากพระปริยัติด้วยเหตุต่าง ๆ ก็มิกตเปียดเปียน คือ โรคมาย่ำยี้ ผุ่ฉนางกิดริเก็บเอาไปเชยชม คือ มาตุคามมาบอง กัสปะชบักดเพิกเสียให้ลั่นชีพ คือ

^๑ สมเด็จพระพรยาตํารงราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพุทธศาสนา, หน้า ๒๔๒.

^๒ ประชุมพระราชปุจฉา, หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

มีจรรยาบรรณของำ นำแลเปือกตมมิได้ ปริญญาธรรม คือ ไม่มีกุศลและวาสนา
ที่จะพบพระไตรปิฎก...^๑

ด้วยเหตุนี้การสืบทอดพุทธศาสนาเองจึงค่อนข้างมีปัญหา โดยเฉพาะกับบรรดาสงฆ์
ผู้ใหญ่ที่ไม่ทำการเอาใจใส่หรือไม่สั่งสอนศิษย์ก็จะทำให้พุทธศาสนาว่าหมองได้^๒ เมื่อคณะ
สงฆ์เองไม่สามารถระทำการให้ลุ่มงตามหลักพุทธศาสนาและยังอาจทำให้เกิดอันตรายต่อ
พุทธศาสนาดังกล่าว ก็ทำให้เป็นหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ในการเข้าไปทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา
ให้รุ่งเรืองจำเรอสูญไป ดังปรากฏหลักฐานว่าในสังคมไทยนั้นได้มีการให้ภิกษุสามเณรเล่าเรียน
พระปริยัติธรรม มาตั้งแต่ครั้งสุโขทัยจนถึงปัจจุบันด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การเผด็จสงฆ์
ให้เข้าไปเรียนพระไตรปิฎกในบริเวณพระราชวังสมัยสุโขทัย, การให้พระภิกษุสามเณรเล่าเรียน
พระปริยัติธรรมในพระราชวังสมัยอยุธยา, การบอกพระปริยัติธรรมโดยพระมหากษัตริย์และ
ราชบัณฑิต หรือการจ้างบัณฑิตที่มีความรู้คอยสั่งสอนพระสงฆ์สามเณร^๓ ฯลฯ

ค) ความมั่นคงของอาณาจักรนั้นจะมีผลโดยตรงและโดยอ้อมต่อสภาพของ
พุทธจักร^๔ โดยที่การรักษาความมั่นคงของอาณาจักรเป็นหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ ขณะที่
ทางฝ่ายพุทธจักรไม่สามารถจะป้องกันอันตรายจากภายนอกด้วยตนเองได้ ดังนั้น จึงจำเป็น
อยู่เองที่ทางฝ่ายสงฆ์หรือพุทธจักรต้องพึ่งพาพระมหากษัตริย์ในการป้องกันและรักษาความ
ปลอดภัยจากศัตรู ดังปรากฏในหมายรับสั่งรัชกาลที่ ๒ ว่า

^๑ห้องสมุดวชิรญาณ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ กท.ร. ๓/๑๓๗ เลขที่ ๑๔ ข.

จ.ศ. ๑๑๘๙ พ.ศ. ๒๓๗๐ จดหมายสมเด็จพระสังฆราชถวายพระพรว่าด้วยเรื่องผู้ศึกษาเล่าเรียน
เป็นอันตรายด้วยเหตุ ๕ ประการ

^๒ประชุมพระราชปุจฉา, หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

^๓สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทาง
พุทธศาสนา, หน้า ๒๓๑-๒๓๒.

^๔ได้กล่าวมาแล้ว เกี่ยวกับสภาพของสังคมในช่วงหลังเสียดกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒.

"...และพระพุทธรูปจะถาวรวัฒนาการรุ่งเรืองต่อไป ก็อาศัย พระราชาณาจักรช่วยคุ้มครองป้องกันปัจเจกธรรมิให้มากกระทำร้าย ประเพณี พระมหากษัตริย์ราชแต่ก่อนสืบมาจักทำนุบำรุงพระพุทธรูปไว้ให้วัฒนาการ จำเรี่ยนนาน ก็ เป็นต้น เหตุให้ชุกเลี้ยงทะแกลั้วทหารอันสามารถไปการ รณรงค์สงครามแลพวกพลโยธา เครื่องสรรพศาสตราวุธ ประกอบด้วย พระราชาณาเดชาภาพปกแผ่ไป จึงได้ปราบข้าศึกมิให้มากกระทำร้าย พระบวรพุทธรูปได้ เยี่ยงโบราณราชประเพณีสืบมา และกรุงเทพฯ ทุกวันนี้ เป็นแต่อ้ายพม่าข้าศึกเป็นมารพาลประทุษร้าย เบียดเบียนเรียนต่อ ยกทัพมารบพุ่งฉิมชนบทที่ ประจันตประเทศเขตขอบชัณฑเสมาอยู่เมือง ๆ มิได้ ขาดจะทำให้พระพุทธรูปพินาศพิบัติจลาจล..."^๑

หรือในพระราชกำหนดใหม่ของกฎหมายตราสามดวง ซึ่งตราขึ้นในรัชกาลที่ ๑ กรณีที่มีผู้ร้ายลอบลอบทองพระพุทธรูป พระสถูปพระเจดีย์ ว่า

"...พระภิกษุสามเณรกลางอารามนั้นอยู่มากก็มีผู้น้อยก็มี ถึงมาทอยู่มาก ผู้น้อยเท่าตั้งนั้น เป็นธรรมดาภิภิกษุสามเณรกลัวภัย จะเป็นโทษคองเข้าใน สิกขาบทประการหนึ่งกัจะรำเรียนคันทุรวรวิเศษนาทอยู่ มิอาจจับกุม เอา ผู้กระทำร้ายพระพุทธรูปพระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์ได้...ผู้ร้ายจึงมีน้ำใจ กำเรบทำร้ายพระสาคนาอยู่เมือง ๆ ครั้นจะนิ่งไว้ เหมือนหนึ่งไม่ทรงพระกรุณา โปรดสัตว์โลกทั้งปวงเลย พระสาคนาก็จะเศร้าหมองไป..."^๒

สรุป

จากการศึกษาถึงสถานภาพและความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์และสถาบัน สงฆ์ในสังคมไทยที่ผ่านมาจะพบว่าทั้ง ๒ สถาบัน จะมีอิทธิพลและความสำคัญต่อสังคมไทยอย่าง มาก แต่อย่างไรก็ตามทั้ง ๒ สถาบันก็ประสบกับปัญหาที่อาจเป็นอันตรายต่อสถานภาพและ

^๑นิติ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา,
หน้า ๖๔.

^๒กรมศิลปากร, กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๗๒๒-๗๒๓.

ความมั่นคงของแต่ละสถาบันได้ โดยเฉพาะในด้าน เกี่ยวกับการยอมรับจากสังคมและความ
มั่นคงของแต่ละฝ่าย ซึ่งถ้าจะพิจารณาให้กว้างขึ้นแล้วจะพบอีกว่าปัญหาของแต่ละฝ่ายหรือ
แต่ละสถาบันนี้ สามารถแก้ไขได้วิธีหนึ่ง โดยการนำความสำคัญและอิทธิพลของแต่ละสถาบันที่
มีต่อสังคมไทย "มาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน" ดังนั้น ทั้ง ๒ สถาบันจึงมีความจำเป็นที่จะต้อง
มีการพึ่งพาอาศัยและช่วย เหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งก็ดำเนินมาตลอดในสังคมไทยจนมีความ
สัมพันธ์ระหว่างกันอย่างแน่นแฟ้น

ความสัมพันธ์ดังกล่าว เป็นไปทั้งในแง่ของรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งหมายถึง
สิ่งที่สามารถเห็นได้จากการกระทำของแต่ละฝ่าย และสิ่งที่ เป็นผลอันเป็นปรากฏการณ์ของสังคม
ที่สัมผัสไม่ได้ และไม่สามารถเห็นได้ในรูปของ เหตุการณ์ที่เป็นการกระทำ กล่าวคือ หากจะ
พิจารณาถึงวิธีสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับสถาบันสงฆ์แล้วจะพบว่า
สามารถอธิบายวิธีสร้างความสัมพันธ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีต่อสถาบันสงฆ์ได้ดีกว่า
อธิบายวิธีสร้างความสัมพันธ์ของสถาบันสงฆ์ที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เนื่องจากวิธีสร้าง
ความสัมพันธ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์นั้นปรากฏออกมาในรูปแบบที่เป็นรูปธรรมซึ่ง เป็นสิ่งที่
เห็นหรือสัมผัสได้ หรือเป็นการกระทำที่เด่นชัด อาทิ เช่น

๑. การสร้าง, บูรณะและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามและพระพุทธรูปต่าง ๆ
๒. การพระราชทานที่ดิน เลกวัด, แก้ววัดและพระสงฆ์
๓. การบำเพ็ญพระราชกุศลในพระราชพิธีและในวโรกาสต่าง ๆ
๔. การถวายนิคมภัตตรแก่พระสงฆ์
๕. การส่ง เสริมปฏิบัติธรรมของสงฆ์
๖. การสังคายนา, รวบรวม, คัดลอก, แปลและสร้างพระไตรปิฎก
๗. การจัดการปกครองสงฆ์ และการออกกฎหมายข้อบังคับของสงฆ์
๘. การสนับสนุนการบวชในพุทธศาสนา
๙. การปฏิบัติธรรม และการใช้หลักธรรมในการปกครอง
๑๐. การทำหน้าที่สร้างความมั่นคงของอาณาจักรอัน เป็นการป้องกันพุทธศาสนา

ทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า เป็นพระราชกรณียกิจที่เด่นชัดของพระมหากษัตริย์ทั่ว ๆ ไป ในการสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันสงฆ์ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จในปัญหาและความจำเป็นของทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์เองและของสถาบันสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันถ้าจะพิจารณาถึงวิธีสร้างความสัมพันธ์ของสถาบันสงฆ์ที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์แล้วจะพบว่า ปรากฏออกมาในลักษณะของนามธรรมและเป็นปรากฏการณ์ตามปกติของสังคมไทยอยู่แล้ว เช่น

- ก. การที่ชายไทยออกบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์
- ข. การปฏิบัติหน้าที่ของสงฆ์ต่าง ๆ เช่น
  ๑. การสั่งสอน, เทศนา, ให้การศึกษาแก่ประชาชน
  ๒. การศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎก
  ๓. การรักษาและปฏิบัติตามพระวินัย
  ๔. การทำหน้าที่ผู้นำทางสังคม
  ๕. การให้คำปรึกษาหารือในปัญหาบางประการแก่พระมหากษัตริย์

ฯลฯ

วิธีการดังกล่าว เป็นปรากฏการณ์ทั่ว ๆ ไปทางสังคม ที่ชายไทยพออายุครบบวชก็ต้องบวชเมื่อบวชแล้วต้องศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ต้องรักษาพระวินัย, ต้องสั่งสอนประชาชนตามหลักพุทธศาสนา ฯลฯ เพราะในสังคมไทยเป็นสังคมซึ่งพุทธศาสนามีอิทธิพลอย่างสูง ความสำคัญและบทบาทของสถาบันสงฆ์ดังกล่าว จึงได้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปและสามารถจะช่วยแก้ปัญหาและความจำเป็นของทั้งสองสถาบันได้ ด้วยวิธีการดังกล่าวในตัวของมันเองอยู่แล้ว

การศึกษาถึงวิธีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับสถาบันสงฆ์ในที่นี้จึงค่อนข้างจะมีข้อจำกัดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องทำการเน้นรายละเอียดของการศึกษาในส่วนของวิธีการสร้างความสัมพันธ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีต่อสถาบันสงฆ์ โดยจะเน้นศึกษาเฉพาะวิธีการสร้างความสัมพันธ์สมัยต้นรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๑-รัชกาลที่ ๓) เท่านั้น เพื่อสะดวกแก่การศึกษาการสร้างความสัมพันธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในรัชกาลต่อไปตามจุดประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้